

Erdemli Olmanın Merhaleleri ve Sosyal Kurumsal Yapı:Modern Tekelci İktisadî Sistemden İnsan Merkezli İktisadî Nizama Geçiş

Arif Ersoy

Prof. Dr., İstanbul S. Zaim Üniversitesi, İslâm Ekonomisi ve Finans Bölümü Öğretim Üyesi

1.Giriş

İnsanı, yaratılanların en şerefli (eşrefi mahlûkat) kılan husus, sahip olduğu yetenekleri ve üstlendiği görev sorumluluklarıdır. Akıl ve muhakeme gücüne sahip olan insan, dört temel yetenekle donatılmış bir varlıktır. Hissetme, düşünme, irade ve ünsiyet yetenekleri ile donatılan insanın bu yetenekleri beşerin doğasına uygun (fitri) eğitimle geliştirilir ise, varlıkların en hayırlısı (hayr-ul beriye) olur.Yaradılış gayesine uygun bir canlı olarak yeryüzünü imar ve islah eder. Fiziki çevreyi mamur ve sosyal hayatı islah eder.

Şayet insanın temel yetenekleri beşerin fitratına uygun olmayan bir eğitim ile eğitilir ise, insan canlılarını en tehlikesi haline gelir. Yeryüzünü tahrip ve ifsat eder. İyilikte de kötülükte de hiçbir canlı varlık insanla yarışamaz.

İnsan fitratına uygun eğitim, insanın müspet davranmaya sevk eder. Ona üretim faktörlerini verimli kullanma ve sorun çözme becerisini kazandırır. Eğitilmiş kişiler bir işte istihdam edilirse, bilgi ve becerisini üretime ve faydalı hizmetlere dönüştürülür.

Eğitilmiş işgücü bir toplum için en büyük servettir. Çalışma gücüne ve iradesine sahip olan insanın, özellikle eğitilmiş insanların işsiz bırakılması ise, telafisi mümkün olmayan bireysel ve toplumsal bir kayıptır. Çünkü geçen zamanın geri getirilmesi mümkün değildir. Potansiyel üretim gücü olan emeğin âtil kalmasını ifade eden işsizlik, yoksulluğun temel nedenidir. Emek stoklanarak ileride kullanılamaz.

İnsanın dışındaki varlıklar yaratılış gayelerine göre işlevlerini, atomlarında, hücre ve DNA'larındaki programlara göre yerine getirirler. Bundan dolayı cansızlar, bitkiler ve hayvanlar âleminde ahenk ve barış (silm) hâkimdir. Mineraller, bitkiler ve hayvanlar âleminde hâkim olan ahengin kanunlarını bu varlıkları konu edinen ilimler ortaya koymaktadırlar. Allah, Rabb-ul âlemin olarak mineraller, bitkiler ve hayvanlar allemlerinde koyduğu doğal (ilahi) kanunlar ile ahenk ve barışı tesis etmektedir. Bundan dolayı kâinata ahenk ve doğal

denge söz konusudur. Fizikçi ve kimyagerler, fizik ve kimya kanunlarını koyma gücüne sahip değillerdir. Onlar, Yaratıcı olarak Allah'ın koydukları kanunları keşfetmektedirler.

Allah insanı, sahip olduğu yeteneklerin yanında bir de farklı alternatiflere arasında tercih özgürlüğüne sahip kılmıştır. Bundan dolayı bu dünya insan ve cinler için sınanma, imtihan yeridir. Peygamberleri, ilahi kaynaklı bilgiyi içeren kutsal kitaplarla göndermiştir. Peygamberler, bu kitapların içerdiği ilkelerle doğâl (İlahi) kanunları birlikte değerlendirerek insan fıtratına uygun eğitimle insanlara yeryüzünü nasıl imar ve islah edeceklerinin yol ve yöntemlerini öğretmişlerdir. Peygamberler fitri eğitim ile insanı erdemli bir varlık haline getirmişlerdir. Peygamberleri ve onları rehber edinen eğitimciler, insanlara inandıkları gibi düşünme, düşündükleri gibi konuşma ve konuştukları gibi yaşamayı öğretmeye gayret etmişlerdir. Kimse onların elinden ve dilinden zarar görmemiştir. Bundan dolayı onların önderliğinde oluşan toplumlar örnek toplumlar olmuşlar ve tarihin akışını değiştirmişlerdir.

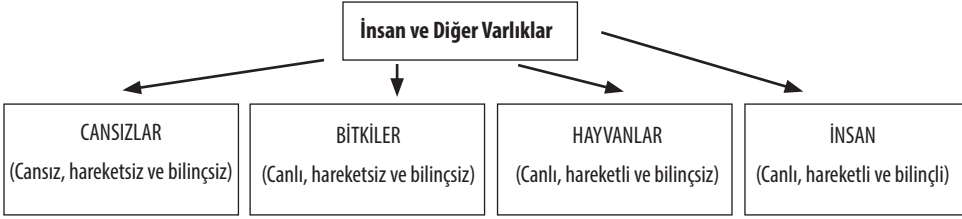
Her toplum için bireylerin fitri eğitimle erdemli hale getirilmesi sosyal barış ve dayanışmanın sağlanması için gerekli ve önemlidir. Fakat yeterli değildir. Çünkü insanın davranışlarını içinde yaşadığı sosyal çevrenin kurumsal yapısı etkiler ve biçimlendirir. Eğer sosyal yapıyı belirleyen ve biçimlendiren hâkim sistem düzgün değil ise, erdemli insanlar yeteneklerini, ahlâki konularda iyi ve güzeli yaymada, ilmi alanda doğruları ortaya koymada, iktisadî hayatta kaynakları verimli kullanarak faydalı mal ve hizmet üretmede ve siyasette ise hukukun üstünlüğünü sağlayarak adaleti tesis etmede yeterince başarılı olamazlar. Kötü işleyen bozuk düzen iyileri tasfiye eder; kötülerini öne çıkarır. Bundan dolayı erdemli bir toplumu inşa etmek için hem insan fitri eğitim ile eğitilmeli, hem de mevcut sosyal yapıyı biçimlendiren kurumsal yapıyı islah edilmeli. Sosyal kurumsal yapı üretim tezgâhı gibidir. Bozuk olan üretim tezgâhında kaliteli mal üretilemez. Tezgâhtarın sarıklı veya apoletli olması neticeyi değiştirmez.

Bun tebliğin sınırlı çerçevesi içinde ferdi erdemli kılacak bir eğitim sistemin dayanacağı temel paradigmalarda durulacak ve erdemli fertlerinin ahlâki davranışları üzerinde kurumsal yapının etkileri özetle anlatılmaya çalışılacaktır. Dinleyicilerin eleştirir ve katkıları ile erdemli bir toplumun inşasına yönelik öneri ve tavsiyelerimizi paylaşmaya çalışacağız.

2. İnsan ve Diğer Varlıklar

İnsan, hissetme yeteneği ile inanır. Düşünme yeteneği ile bilgi edinir. İrade yeteneği ile eşyayı faydalı hale getirir. Ünsiyet yeteneğiyle diğer insanlara birlikte yaşar ve teşkilatlanır. Bu yetenekler insanı gezegenimizin en gelişmiş varlığı haline getirir. Sınırlı bilgimize göre gezegenimizdeki varlıkları dört ana kategoriye ayırarak inceleyebiliriz. Bunlar, cansızlar, bitkiler, hayvanlar ve insanlardır. Bu varlıklar aşağıdaki şekil:1'de gösterilmektedir.

Şekil:1, Gezegenimizde Bildiğimiz Varlıklar

Kaynak: (Ersoy, 2014, s.2)

1.1. Cansızlar (Cemadat)

Gezegenimizin temel elementleri cansız minerallerden oluşmaktadır. Mineraller, yaradılış gayesine göre atom ve moleküllerinde derç edilen programlara göre işlevlerini doğal olarak yerine getirirler. Molekül ve atomların yapılarındaki mükemmel ahenk, hiçbir varlığın rastgele yaratılmadığını ve her varlığın kâinat bütünü'nün bir parçası ve bu bütüm içinde yerine getirdiği işlevlerinin bulunduğunu ortaya koymaktadır. Mineraller dünyasında Yüce Yaraticının koyduğu doğal (İlahi) yasalar hâkim olduğu için ahenk ve doğal dayanışma egemendir. Su, bilindiği gibi bir oksijen ve iki hidrojen atomun bileşkesinden meydana gelir. Eğer hidrojen atomu yakılır ise, su oluşur. Bu doğal bir kanundur (Kılıç, 2005, s.11).

Bütüm mineraller gibi su işlevlerini yaradılış gayesinin ortaya koyduğu bir programa göre yerine getirir. İnsan bu programı bilir ise, sudan daha fazla yararlanır. İnsan için esas olan doğal dengeyi bozmak (ifsat etmek) değil, doğal yasalara uyarak doğal dengeyi korumak ve suyu kirletmemektir. Cansızlar dünyasında doğal kanunlar ve denge olmasaydı, Fizik ve Kimya bilimleri de olmazdı.

Canlı varlıklar, cemadat âlemin sağladığı imkânlardan yararlanarak varlıklarını sürdürmektedirler. Bu âlemin bir ögesi olan suyun canlıların varlıklarını sürdürmedeki önem ve işlevleri, elementler âlem ile canlılar âlemin arasındaki ilişki ve ahengi bir örnek olarak ortaya koymaktadır.

1.2. Bitkiler (Nebatat)

Bitkiler canlıdır, fakat hareket etmezler. Bilinç sahibi değildirler. Bütün bitkilerin küresel denge içinde belli işlevleri bulunmaktadır. Bitkiler, çekirdek ve hücrelerinde derç edilen programa göre işlevlerini bilinçsiz olarak kendiliğinden yerine getirirler. Mükemmel bir düzen ve ahengin egemen olduğu bitkiler âleminde her bitki, çevresel denge içinde belli işlevleri yerine getirir. Bitkiler, minerallerin sağladığı imkânlarla varlıklarını sürdürmekte ve işlevlerini yerine getirmektedir. Bugün gezegenimizin karşılaştığı iklim değişikliği ve küresel

ısınma sorunu, bitkiler âlemindeki dengenin beşer tarafından bozulmasından ve doğal yasaların ihlalden kaynaklandığı bilinmektedir. Bugün hava kirliliği birçok gelişmekte ülkede insan sağlığını tehdit eden bir sorun haline gelmiştir. Dünya Sağlık Teşkilatı verilerine göre hava kirliliği, doğal ahengi bozduğu için her yıl dünya çapında yaklaşık 3.3 milyon insanın ölümüne yol açmaktadır (Cesur, Tekin ve Ülker, 2013, s. 2). Mineraller bitkilerin var olmasına ve işlevlerini yerine getirmesine ortam hazırlamaktadır.

1.3. Hayvanlar (Hayvanat)

Hayvanlar canlıdır. Hareket ederler. Fakat şuur sahibi değildirler. İçgüdüleri ile hareket ederler. Tercih özgürlüğüne sahip olamayan hayvanlar da yaratılış gayesine uygun olarak DNA'larındaki programlarına göre işlevlerini bilinçsiz olarak yerine getirirler. Bütün hayvanların gezegenimizdeki çevresel denge üzerinde belli işlevleri bulunmaktadır. Gayesiz ve amaçsız bir hayvandan söz edilemez. En ufak bakterilerden en büyük hayvanlara kadar her hayvanın küresel denge içinde belli işlevlerin bulunduğu bilinmektedir. Hayvanlar âlemindeki ahenk ve dayanışma bilinçsiz olarak doğal yasalara göre sürdürülmektedir. Her ne kadar hayvanlar arasında çatışma cereyan etmekte ise de bu çatışma genel bir dengenin korunmasına yöneliktir. (Kuşaklı, www.gencgelisim.com/.../1076-hayvanlar-alemindeki, 12.04.2014).

Hayvanlar, mineral ve bitkilerin sağladığı imkânlarla varlıklarını sürdürmektedirler. Gezegenimizdeki mineraller ile bitkiler arasındaki doğal denge, cansızların bitkiler için yaratıldığını gösterdiği gibi, bitkilerin de hayvanlar için yaratıldığı gerçeğini ortaya koymaktadır. Bütün hayvanların da bitkiler gibi hücrelerden oluştuğu 19. yüzyılda keşfedilmiştir.

Arı ve bazı böceklerin morötesi ışınlardan faydalanarak yönlerini tayin etmeleri, bitki ve hayvanlar âlemi arasındaki muazzam ilişki ve ahengi ortaya koymaktadır (Doğanoğlu, www.ariplatformu.org/.../etkin_uretim_yontemleri.pdf, 12.04.2014).

Yukarıda belirtilen cansızlar, bitkiler ve hayvanlar âlemlerinde kâinatı yaratan Allah'ın koyduğu doğal yasaların belirlediği çerçeve içinde denge ve dayanışma bulunmaktadır. Gezegenler ve galaksiler ile en ufak bitki ve bakteriler arasında ahenk ve denge egemendir. Çelişki ve çatışma söz konusu değildir. Bu varlıklar âleminde barış (silm) ve ahenk (harmony) hâkimdir. Küresel ölçekte çatışma ve çelişki değil; doğal kanunların oluşturduğu denge hâkimdir. Her varlık yaratılış gayesine göre belirlenen program çerçevesinde işlevlerini yerine getirmektedir (Ersoy, 2011, s.4).

Kur'an-ı Kerim'in ifadesiyle yerde ve gökte var olan varlıklar gezegenimizin en gelişmiş canlısı olan insan için yaratılmıştır. İnsan varlığını, cansızlar, bitkiler ve hayvanların sağladığı imkânlarla sürdürmektedir.

1.4. İnsan (Beşer)

Akıl ve muhakeme gücüne sahip olan insan, meziyetleri itibarıyla yukarıda sıralanan varlıkların en gelişmişidir. İnsan canlıdır. Bilinçli hareket eder. Diğer canlı varlıklardan farklı olarak eşyanın mahiyeti hakkında bilgi edinir, sayı sayar ve bilgisini kullanarak eşyaya şekil verir. Doğal kanunların dayandığı ölçüleri matematik bilgisiyile tahlil eder. Ölçer, tartar ve sayılarla ifade eder. İşte bu özellikler insana has özelliklerdir. İnsan, farklı alternatifler arasında tercih özgürlüğüne sahiptir. Bundan dolayı yaptıklarından sorumludur. Fitri eğitimle yetenekleri geliştirilen insan, hem yeryüzünü imar ve islah edeceği gibi insan fitratına uygun olmayan eğitimle eğitilen insan tahripkâr ve bozguncu bir varlık haline de gelebilir.

İnsan, cansız varlıklar, bitki ve hayvanların sağladığı imkânlardan yararlanarak varlığını sürdürmektedir. Akıl ve muhakeme gücü sayesinde dört temel yeteneğini kullanarak diğer varlıklardan faydalanır; onlara şekil vererek ihtiyaçlarını karşılar. Yukarıda belirtilen varlıklar insan için yaratılmıştır. İnsan bu varlıklar için yaratılmamıştır.

3. İnsanı Üstün Kılan Meziyetleri

İnsanı diğer varlıklardan üstün kılan meziyetlerden biri de farklı alternatifler arasında tercih özgürlüğüne sahip olmasıdır. Diğer canlılar tercih özgürlüğünden mahrumdurlar. Aralarında iradi iş birliği ve dayanışmadan söz edilemez. Doğal olarak ya toplu halde veya ayrı ayrı yaşarlar. İçgüdüleri ile bir arada yaşayan canlılar yine içgüdüleriyle kendilerini korur ve ihtiyaçlarını giderecek maddelerden yararlanırlar.

İnsan hem bir toplumun üyesidir hem de kişilik sahibidir. İnsan ünsiyet yeteneği ile topluma bağlı bir bireydir. O aynı zamanda kişiliği (nefsi) ile topluma karşı direnme ve başkaldırma eğilimine de sahiptir. Topluluk içinde yaşayan canlılar, kişilik sahibi değillerdir. Ayrı ayrı yaşayanlar ise, herhangi bir topluluğa bağlılıkları yoktur. İnsan kendi irade ve rızası ile kabul ettiği yasa ve kurallara uyarak toplum içinde özgür yaşar. Hukuki kural ve normlara uymakla insan özgürleşir.

Beden ve ruhtan oluşan insan şuur sahibi bir canlıdır. Bedeni ile ruhi boyutu arasındaki ilişkiler, hissetme, düşünme, isteme ve ünsiyet gibi dört temel yeteneği (meleksi) tarafından düzenlenmektedir. Geniş manada insanın ihtiyaçları bu dört temel yetenekten kaynaklanmaktadır. İnsanın bütün davranışları, bu dört yetenekten kaynaklanan ihtiyaçlarını tatmin etme amacına yöneliktir. Bu yeteneklerin dengeli bir şekilde tatmin edilmesi, insan davranışlarında da dengeyi sağlar. Söz konusu yeteneklerden biri veya birkaçının tatmin edilmemesi, insan davranışlarında dengesizliklere yol açar. Düşünen, inanan, isteyen ve hem cinsleriyle birlikte yaşamak zorunda olan insan, sahip olduğu yeteneklerinden dolayı diğer canlılardan farklıdır ve en gelişmiş canlıdır. Diğer canlılar, akıl, muhakeme, düşünme, inanma, irade ve ünsiyet yeteneklerinden yoksundur. Öğretim ve öğrenme ile insanın bilgisi artırılır. Eğitimle insan, sahip olduğu bilgisini ile sorun çözer ve bilgisinden yararlanarak yeteneklerini verimli olarak istidam eder ve becerilerini geliştirir.

4. Fıtrî Eğitim İnsanı Hem Fiziken Hem De Manen Geliştirir

İnsan, sadece fiziki bedenden oluşan bir canlı değildir. O, hem ruh hem de beden sabi bir varlıktır. İnsanı bir bütün olarak kabul etmeyen ve sadece onun bir boyutunu öne çıkaran ve belli ihtiyaçlarını tatmin etmeyi hedefleyen sistemler, şimdiye kadar insanı mutlu edemedikleri gibi bugün ve gelecekte de onu mutlu kılamazlar. Materyalizmin insan anlayışı yetersizdir ve oldukça sığdır. Bu anlayışa dayalı yaklaşımlar, beşerî sorunlara yeterli çözüm üretemediler, insan hem biyolojik hem manevi hem de sosyal yönleri olan bir canlıdır (Hodgson, 2004, s.131-4).

İnsanın zihinsel yönü maneviyat boyutunu ifade eder. İnsanın ruhi ve bedeni boyutlarını birlikte ele almayan yaklaşımlar, beşeriyetin sorunlarına kısmi çözümler üretmişlerdir. Bu tür kısmi çözümler ile bazı sorunlara çözüm üretilmeye çalışılırken yeni sorunlara ortam hazırlanmıştır. İnsanı sıradan canlılardan bir canlı kabul eden ve sadece maddi ihtiyaçlarının bir bölümünü tatmin etmeyi hedefleyen materyalist anlayış ve yaklaşımlar sınırlı olan insan hayatının sıkıntı ve huzursuzluklarla geçmesine ortam hazırlamışlardır. Materyalist Aydınlanma felsefesinin etkisiyle 18., 19. ve 20. yüz yıllarda gündeme getirilen materyalist eğitim, insan doğasına aykırı olduğundan insanı mutlu ve huzurlu kılamamıştır. Sosyalizm, insanı baskı ve tahakkümcü bir zihniyetin esiri haline getirmiştir. Kapitalizmde ise, insan kendi maddi menfaatinin peşine koşan bencil ve doyumsuz bir varlık haline getirilmeye gayret edilmiştir.

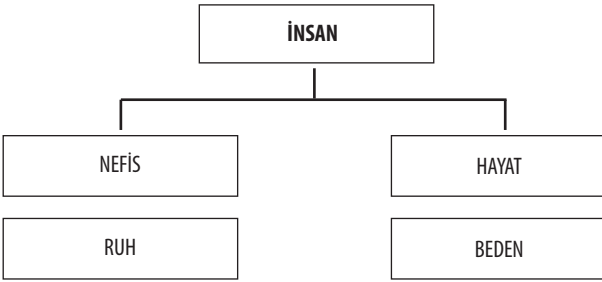
Aydınlanma felsefesine dayalı olarak geliştirilen materyalist eğitim ile gezegenimizin en gelişmiş varlığı olan insanın akıl, muhakeme ve dört temel yeteneği yeterince fark edilemedi. Beşerî gelişmenin temel dinamikleri olan içgüdü ve alışkanlıklar göz ardı edildi. İnsan, diğer canlılardan biri sayıldı. Hatta C. Darwin ve onu izleyenler insanın bir hayvanın evrimleşmesi sonucu ortaya çıktığını savundular. T. Veblen ise, evrimci yaklaşımı ile insanı, iktisadî değişmelerin temel dinamiği kabul etti (Hodgson, 2004, s.162- 175). İnsanın manevi ihtiyaçları hep gündemin dışında tutuldu. İktisat Bilimi ahlâki ve manevi değerlerden tamamen soyutlanmaya çalışıldı. İnsanı sosyal faaliyetlerin merkezine yerleştirmeyen bu tür yaklaşımların yol açtığı sorun ve çelişkilerin çözümü hayli zaman alacaktır (Sen, 2004, s.92).

Bugün bazı eğitimciler, insanın manen geliştirilmesinin ihmal edilmesinin yol açtığı sorunları gündeme taşımaya çalışmaktadır. Onlara göre insanın hem maddi hem de manevi yönlerinin birlikte ele alınması gerekli ve hatta zorunludur. İnsanı bütün sosyal faaliyetlerin merkezine yerleştiren bütün peygamberlerinin beşeriyete tebliğ ettiği İslâmî eğitim ilkelerine göre geliştirilecek insan hakları ve adalet eksenli bir eğitim sistemine bütün beşeriyet muhtaçtır.

Aşağıdaki Şekil: 2'de görüldüğü gibi ruh ve bedenden oluşan insan ruhunun etkileme ve etkilenme boyutuna nefis denilmektedir. Nefis bir bakıma kişiliğin ifadesi de sayılabilir. İnsan fiziki bedeninin işlevlerini sürdürmesi hayatla (yaşama) ifade edebiliriz. İnsan hayatı, fizyolojik yapısını belirleyen bedeni işlevlerini sürdürdüğü sürece devam eder. Canlı, çevresiyle alışverişte bulunan varlıktır. Çevresi ile ilişkisi kesilen varlık canlı sayılmaz. Ölüm,

bir bakıma bedeninin fiziki işlevlerini kaybetmesi, dışarı ile alışverişinin kesilmesi olayıdır. İnsan dışarıdan beden ve ruhunu beslemek için iki şey alır. Aldığı besin ve ısı ile bedeni varlığını devam ettirir. Eğer aldığı besinler ile sağlıklı besinler ise ve aldığı ısı insan bedeninin tahammül edeceği düzeydeyse, bedeni gelişir ve fiziki gücü artar. Dışarıdan duyduğu ses ve gördüğü cisim ve manzaralarla beyin yoluyla ruhunu besler. İnsanın hoşuna giden sesleri duyması, kitap okuyup film seyretmesi ruhunu besler. Eğer bu ses ve bilgiler insanı olumlu etkiliyorlarsa, insanla kâinat, doğal ve sosyal çevresiyle barışık olmasına ortam hazırlıyor ise, insan manen gelişir. Ruhun güçlenir ve morali düzelir. Stresten kurtulur.

Şekil:2, İnsan= Beden x ruhtan oluşan bir canlıdır

Kaynak: A. Ersoy, 2014, s.6.

Beşerin fitratıyla uyumlu olmayan ve deruni dünyasını tatmin etmeyen, insanla doğal ve beşerî çevre arasında çelişki ve çatışmaya yol açan bilgi ve sesler, insanın huzursuz kılar. Korku ve dehşete sürükler ve ruhen bunalıma düşmesine ortam hazırlar.

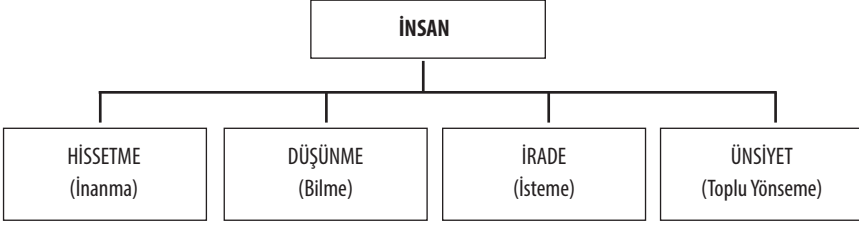
5. İnsanın Temel Yetenekleri ve Eğitim

İnsan, "hissetme" yeteneğiyle inanır. "Düşünme" yeteneğiyle bilgi edinir. İnsan aklını, bir bakıma bilgisayara benzetebileceğimiz beynin bir programlayıcısı gibi algıladığı hususları düşünceye dönüştürür. Adeta sembolik bir dil ile eşyayı ve işitilenleri algılar (Eliasmith, 2005, s. 131). "İrade" yeteneği insanı istek sahibi kılar. İrade yeteneğiyle eşyaya sahip olmak ister

Eşyayı üretir ve tüketir. "Ünsiyet" yeteneği ile diğer insanları sever ve onlara ilgi duyar ve diğer insanlarla birlikte yaşar.

İnsanın "hissetme" yeteneğinden "dini ve ahlâki", "düşünme" yeteneğinden "ilmi", "irade" yeteneğinden "iktisadî" ve "ünsiyet" yeteneğinden de "siyasî" ihtiyaçları kaynaklanır. Beden ve kişilikten oluşan insanın çevre ile ilişkilerini dört yeteneği (melekesi) belirlemektedir. Bu yeteneklerin tatmini dört farklı ihtiyaç türünün karşılanmasını gerektirmektedir. Beşerî temel ihtiyaçlar, dini-ahlâki ve sanatsal, ilmi, iktisadî ve siyasî ihtiyaçlardan oluşur. Diğer ihtiyaçlar bu temel ihtiyaçların türevleri olarak değerlendirilebilir. Bu yetenekleri itibarıyla insan diğer canlılardan farklıdır. Bu nedenle yaratılış gayesi ve dünyadaki işlevleri de farklı olmalıdır.

Şekil:3, İnsanın Yetenekleri ve İşlevleri

Kaynak: A. Ersoy, Silm Sosyal Yapılanma, Yörünge Yayınları, No:5, İstanbul, 1995

İslâm insanı gezegekimizin en üstün canlısı olarak kabul eder. İslâm'a göre insanın yaradılış gayesi, sosyal hayatta hukukun üstünlüğü sağlayarak yeryüzünü imar ve ıslah etmektir. İnsan farklı alternatifler arasında tercih yapma özgürlüğünü sahip olduğu için tercihini imar ve ıslahtan yana veya tahrip ve ifsattan yana kullanabilir. Fitri eğitim, insanın tercihini imar ve ıslahtan yana yapmasına ortam hazırlayan eğitimidir.

İnsanın dört temel yeteneği, benliğini oluşturur. Varlığının bir parçalarıdır. Bu yeteneklerin baskı atılda tutulması veya bunlardan birinin yok sayılması insanın gelişmesini engeller ve şahsiyetinin zayıflamasına yol açar. Beşerî davranışları belirleyen bu yeteneklerin kullanılmasında insan özgür olmalıdır. Bundan dolayı insana inanma, bilgi edinme, serbest girişimde bulunma ve siyasî düşünme özgürlüğünü sağlayamayan sistemler insanı mutlu edemez ve insanın kişiliğinin gelişmesine ortam hazırlayamaz. Özgürlük bir bakıma insanın sahip olduğu dört yeteneğini serbestçe kullanması durumunu ifade eder. İnsanın davranışları suç sayılan eyleme dönüşür ise cezalandırılmalıdır.

İnsanın bu yetenekleri eğitimle geliştirilir ve öğretimle takviye edilir. Baskı ve bilgisizlikle insanın yetenekleri köreltilir. Bu yetenekler kendi ölçütlerine (kriterlerine) göre asli işlevlerini yerine getirir ve bir yetenek diğerlerini destekler ise, insan dengeli bir kişiliğe sahip olur. İnsan merkezli eğitim, insanın kimliğini biçimlendiren bu yeteneklerinin geliştirmeyi amaçlamalıdır.

6. Eğitimin Dayandığı Dünya Görüşü ve Değer Ölçüleri

Her insanın düşüncesini inancını ve değer ölçüleri belirler; davranış ve eylemlerini biçimlendirir. Aynı şekilde toplumun ortak inancı, ortak dünya görüşü ve değer ölçülerini oluşturur. Toplumların ortak dünya görüşü ve değer ölçüleri, tarihi birikimi, kültürel ve doğal çevresi de toplumların ortak davranışlarını ve bu davranışları tanzim eden kurumsal yapılarını belirler. Her medeniyetin kurumsal yapısını, o medeniyete mensup olan toplumların ortak inancı ve değer ölçüleri biçimlendirir. Bundan dolayı bir medeniyetin kurum ve kuralları, başka bir medeniyetin dünya görüşüne inanan bir topluma aynen aktarılamaz. Şayet aynen aktarılır ise, bozulma ve yozlaşmaya yol çar. Bir toplumun veya medeniyetlerin dayandığı

dünya görüşünün bilinmesi, kurumsal yapının kendi çerçevesi içinde karşılaşılan sorunlara ne ölçüde ve nasıl çözüm üretip üretmediğinin anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Burada toplumlar, medeniyetler ve sistemler arasındaki farklılığı belirleyen dünya görüşlerine özetle işaret edilmesi yararlı olacaktır.

6.1. Medeniyetlerin Dayandığı İki Temel Dünya Görüşü

İnsanlar göçebe merhalesinden yerleşik düzene geçtikten sonra dünyada ilk kurulan Mezopotamya ve ondan sonra gelen medeniyetlerin kurumsal yapısı, dayandığı dünya görüşleri, hak ve adalet anlayışlarına göre farklı olmuştur. İkinden fazla insan bir araya gelerek teşkilatlandıktan sonra karşılaşılabilecekleri iki temel soruya cevap bulmaya çalışırlar. İnsanlık tarihi meydana gelen savaşlar ve çatışmalar bu iki soruya verilen cevapların tarzından ve farklı uygulamalardan kaynaklanmıştır. Bu sorulardan biri hak, görev, yetki ve sorumlulukları kim ve hangi ölçülere göre belirleyecek? İkinci soru ise, birlikte çalışacağız. İş birliği ve iş bölümünün artırdığı ve tüketmediğimiz fazla değerlerin paylaşım kurallarını kim, neye göre ve nasıl tayin edecektir? Bu iki sorunun cevabına göre medeniyetlerin dayandığı dünya görüşleri farklı olmuştur. Bu iki dünya görüşünün biçimlendirdiği sistemler ve kurumsal yapıları da farklı olmuştur. Bu yapıların işleyiş tarzları farklılıklar göstermektedir.

Medeniyetlerin insan hakları ile nimet-külfet paylaşım anlayışlarına göre ikiye ayırabiliriz. Bu iki dünya görüşünün çerçeveleri içinde farklı görüşler de yer alabilir. Birbiriyle sürekli etkileşim içinde bulunan bu görüşlerin kesişen noktaların bulunması, aralarındaki benzerlikleri arttırmaktadır. Bununla birlikte insan hakları ve nimet- külfet paylaşım anlayışlarına göre medeniyetler farklı şekilde sosyal yapılarını inşa etmişlerdir. Burada bu iki dünya görüşüne özetle değinilmesi, medeniyetlerin sergiledikleri kurumsal yapılarının anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Bu iki dünya görüşü;

A- Hak Merkezli Dayanışmacı Dünya Görüşü (HMDDG),

B- Kuvvet Merkezli Çatışmacı Dünya Görüşü(KMÇDG).

6.2. Hak Merkezli Dayanışmacı Dünya Görüşü: Tevhid ve Adalet Eksenli Dünya Görüşü

Bu dünya görüşüne göre evrende ahenk ve dayanışma egemendir. Fiziki dünyada, canlı-cansız bütün varlıklar arasında bir dayanışma söz konusudur. Evrendeki denge ve düzen bu dayanışmayı ifade etmektedir. İnsanlar arasında da dayanışma ve yardımlaşma esas olmalıdır. Sosyal hayatta barış ve dayanışma, fertlerin temel hak ve özgürlüklerinin korunması ve nimet-külfetin adil paylaşımıyla sağlanır. "Hak Merkezli Dayanışmacı Dünya Görüşüne" (HMDDG) göre sosyal teşkilatlanmanın gayesi, hukukun üstünlüğünü sağlamak, haklının haklarının korumak ve nimet-külfet paylaşımında adaleti tesis etmektir (A. Ersoy, 2015, s. 4).

6.3. Sosyal Hayatta Esas Olan Yardımlaşma ve Dayanışmadır

İnsanlar yaradılışları itibariyle farklı fizik güç ve kabiliyetlere sahiptirler. Teşkilatlanarak aralarında iş bölümü ve yardımlaşmayı sağlarlar ise, emeklerinin verimi artar. Toplumu oluşturan bireyler arasında “menfaat uyumu (paralelliği)” bulunmaktadır. Her birey gücü ve kabiliyetine göre belli alanlarda başarılı işler yapabilir. Bu bakımdan biri diğerinin yardım ve desteğine muhtaçtır. Aralarında yardımlaşma ve dayanışma ne kadar arttırılırsa, ihtiyaçlarını o oranda kolay karşılarlar. Taraflar arasında menfaat paralelliğine dayanan ticaret, iş bölümü ve dayanışmayı artırır. Bundan dolayı insanlık tarihi boyunca ticari faaliyetlerin serbest cereyan ettiği toplumlarda iktisadî ve sosyal gelişme süreci hızlı olmuştur (P. Deane, 1994, s. 46-47). Hukukun üstünlüğünün sağlandığı ve nimet-külfetin adil paylaşıldığı bir toplumda gönüllü iş birliği ve dayanışma sağlanabilir. Sosyal barış tesisi edilebilir.

6.4. Hak Merkezli Dayanışmacı Dünya Görüşünün Fikri Temelleri

Bu dünya görüşüne göre toplum, insanlar arası dayanışmayı artırma amacına yönelik ve sosyal anlaşmaya dayalı bir müessesedir. Toplumun kolektif gücünü (egemenliğini) temsil eden devlet de sosyal dayanışmayı arttırmak amacıyla kurulmuştur. Bu dünya görüşünün fikri temellerini oluşturan, ilah, kâinat, insan, hak, hayat, toplum, tarih ve devlet anlayışı hakkında aşağıdaki başlıklar altında kısaca bilgi arz edilecektir.

6.4. 1. İlah Anlayışı

HMDD Görüşüne göre İlah, hak veren, alan, yönlendiren, getiren ve götüreren otoriteyi ifade eder. Allah tek ilahdır. Veren, alan, getiren, götüreren O'dur. O'nun benzeri ve ortağı yoktur. Kâinatı yaratan, yöneten ve kâinat üzerinde mutlak tasarruf sahibi olan tek İlah Allah'tır. En ufak cisimden gezegen ve galaksilere kadar her şey, O'nun varlık ve birliğinin kanıtıdır. Kâinatta çelişki ve eksiklik yoktur (Kur'an, Suresi:67, ayet: 1-4).

Allah, insanı gezegenimizin en üstün canlısı olarak yaratmıştır. Onu temel yetenek ve haklarla donatmıştır. İnsanın doğal haklarının ihlali ve ortadan kaldırılması yetkisi, Allah'tan başka hiçbir güç ve otoriteye verilemez. HMDD Görüşü, “Tevhid” inancına dayalı bir dünya görüşüdür. Kâinatta dayanışma ve barış doğal (ilahi) kanunlarla sağlanmıştır. İnsan doğal ahengi, doğal yasaları ihlal ederek tahrip etmemeli. İnsan sosyal hayatta ahengi hukukun üstünlüğünü ve nimet-külfet paylaşımında adaleti tesis ederek sağlamakla görevlidir.

İslâm'a girişin ilk beyanâtı mahiyetinde olan “Kelime-i Tevhid”, Allah'tan başka ilah olmadığını kabul ve îlândır. “Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. Muhammed Allah'ın Resulüdür” anlamına gelen Kelime-i Tevhid-i diliyle ikrar ve kalbiyle tasdik eden insan, İslâm Dinini kabul ettiğini ve Allah nezdinde tek din olan ve bütün peygamberlerin beşeriyet tebliği ettiği İslâm Dini' ne girdiğini ilan etmektedir (A. Ersoy, 2015, s.5). Kelime-i Tevhidin sosyal hayata yansımaları, insana temel (doğal) hak ve özgürlükleri veren ve alan tek ilah

Allah'tır. Ondan başka temel hak ve özgürlükleri ihlal etme hak ve yetkisine sahip hiçbir güç (ilah) yoktur. Allah'ın insana bahşettiği doğal hakları ihlal yetkisini başkasına vermek bir bakıma Allah'a ortak koşmak mesabesinde kabul edilir.

6. 4. 2. Kâinat ve Eşya Anlayışı

HMDD Görüşüne göre Kâinatta muazzam bir nizam ve ahenk bulunmaktadır. Her şey bu ahenk içinde, yaratılış gayesine göre kendisine verilen görevleri yerine getirmektedir. Kâinatta her şey çift yaratılmıştır. Denge ikili sistem ile sağlanmaktadır. Farklı taraftarlar arasında çatışma değil dayanışma ve uyum bulunmaktadır. Esas olan dayanışmadır. Taraflar birbirlerine muhtaçtırlar. Biri diğerinin yardımına adeta koşmaktadır.

Fizik, Kimya ve gök bilimleri bu dengenin kurallarını ortaya koymaktadır. Bu dünya görüşü, farklılıkta birlik (tevhid) ilkesini esas alır. Farklılıklar çatışmak (cidal) için değil, yardımlaşma (teavün) ve dayanışma (tesanüt) için olduğunu kabul eder. HMDD Görüşüne göre kâinat ve içindekiler insan için yaratılmıştır. İnsan içinde bulunduğu doğal çevrenin sahibi ve hâkimi değildir. Her şeyin sahibi (maliki) Allah'tır. Dünyadaki kaynaklardan yararlanma hakkı insana geçici olarak verilmiştir. İnsanın bu emanet üzerinde yaratılış gayesine aykırı işlem yapmaya hakkı yoktur. Aksi takdirde doğal dengeyi bozar ve doğal ahengi tahrip eder. Doğal dengenin bozulması hem insanın hem de bütün canlılar hayatını olumsuz yönde etkiler.

6. 4. 3. İnsan Anlayışı

İnsanı gezegenimizin en üstün ve en gelişmiş canlısıdır. Dünyanın nimetleri insanın emrine ve hizmetine verilmiştir. Fiziki beden ve ruhtan oluşan insan, en güzel biçimde yaratılmıştır. Farklı alternatifler arasında tercih özgürlüğüne sahip olan insanın yaratılış gayesi, yeryüzünü islah ederek imar etmektir. İfsat etmek değildir. İslah hukukun üstünlüğünü sağlamakla ve nimet-külfet paylaşımında adaleti tesis etmekle sağlanır. Dünya imtihanını yeryüzünü islah ve imar edenler kazanır. Sosyal hayatta denge ancak tevhit ve adaletle tesis edilir.

6. 4. 4. Hayat Anlayışı

İnsan ölümle yok olmamaktadır. Bu dünyadan başka bir gezegene göç etmektedir. Dünya hayatı bir imtihan yeridir. Allah insanlara farklı iki alternatif arasında tercih özgürlüğü vermiştir. Eğer insan, ilmi gerçekleri esas alır ve tercihini hak ve adaletten yana kullanır ise, sosyal hayatta barış ve dayanışmayı sağlarsa, yani "İslah" ve "imar" görevlerini yerine getirir ise, imtihanı kazanır. Şayet tercihini, baskı ve dayatmacı yönetimleri desteklemek ve yeryüzünde haksızlıklara ve çatışmalara yol açanlardan yana kullanır ise, imtihanı kaybeder. Yaratılış gayesine aykırı hareket etmiş olur. Fesat ve bozgunculuğa ortam hazırlar.

6.4. 5. Toplum Anlayışı

İnsan yaradılışı itibari ile toplum için yaşam zorunda olan bir canlıdır. İnsan, bütün ihtiyaçlarını tek başına karşılayamaz. Beşerî temel ihtiyaçlar ilmi, ahlâki ve kültürel, iktisadî ve siyasî ihtiyaçlar olarak sınıflandırılabilir. Diğer bütün ihtiyaçlar bu dört temel ihtiyacın türevidir. Bu ihtiyaçlar insanlar arasında iş bölümü ve dayanışma ile daha kolay ve düşük maliyetle karşılanır.

İnsanların arasında iş bölümü, yardımlaşma ve dayanışmayı sağlayacak kurum ve kuruluşların tesis edilmesi gerekir. Kâinatta yardımlaşma ve dayanışma hâkim olduğuna gibi insanlar arasında da dayanışma ve yardımlaşma doğaldır ve esastır. Sosyal kurum ve kuruluşlar insanlar arasında menfaat uyumuna (paralelliğine) göre kurulup işletilmelidir. İnsanlar yaradılışları itibariyle farklı fizik güç ve kabiliyetlere sahiptirler. Bu bakımdan biri diğerinin yardım ve desteğine muhtaçtır.

Birey esastır. Toplum ve kurumlar bireye hizmet için vardır. Bireyin menfaati ile toplumun menfaati arasından çatışma yoktur. Uyum vardır. Birey erdemli olur ise, toplum da erdemli olur. Toplum bireyin gelişmesine ortam hazırlayan çevreyi oluşturur. Fitri eğitimle yetişen ahlâklı birey topluma hizmet ederek bir bakıma kendine ve diğer insanlara yaralı hizmetler yapar.

6. 4. 6. Hak Anlayışı

Hak Merkezli Dayanımcı Dünya görüşüne göre sosyal kurumların varlık nedeni haklının hakkını korumaktır. Devletin varlık nedeni hukukun üstünlüğünü sağlamak ve nimet-külfet paylaşımında adaleti tesis etmektir. Hukukun üstün olduğu bir toplumda haklı olan güçlüdür. Çünkü sosyal kural ve kurumların temel işlevi, haklının hakkını korumaktır. Güçlü olanların her zaman haklı sayıldığı toplumda hukuktan söz edilemez. HMDD Görüşüne göre temel haklar aşağıda belirtilen kaynaklardan neşet ederler.

A- Doğumla Elde Edilen Haklar:

- aa) Yaşama Hakkı
- bb) Neslin (İrz ve Namusun) Korunması Hakkı,
- cc) Aklın ve Sağlığın Korunması Hakkı
- dd) İnanma Hakkı,
- ee) Mülkiyet Hakkı,

B-Emeği Değerlendirme Hakkı

C-Anlaşmadan Kaynaklanan Haklar

D-Adalet Gereği Haklar,

E- Akrabalık hakları,

F- Komşuluk Hakları.

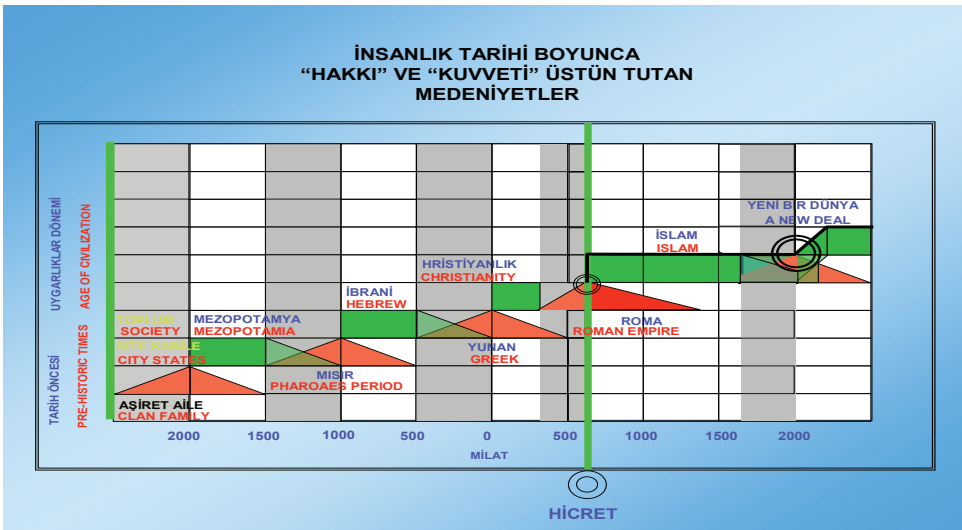
İnsanın yukarıda sıralanan doğal haklarını sınırlama veya ortadan kaldırma yetkisi hiçbir şahsa, sınıf veya zümreye verilemez. Doğal haklar tartışma ve oylamaya konusu edilemez. Doğal hakları koruyan ilke ve yasalar hukuki kurallar oluşturur. Doğal hakları ihlal eden kurallar hukuki kurallar değildir. Onlar kanundur. Doğal hakları ihlal eden yasaların şekillendirdiği düzen hukukun üstün olduğu bir düzen değildir. Egemenlerin istek ve menfaatine hizmet eden bir kanun düzenidir.

Bu dünya görüşüne göre insan, doğuştan dört temel yetenekle ile donatıldığı gibi doğal haklara da sahiptir. Doğal haklar denilen bu temel haklar, insan olmanın gerekli kıldığı haklardır. Peygamberler, haklı olanı sosyal hayatta güçlü kılan Tevhid ve adalet merkezli dünya görüşünün rehberleridir. Firavunlar, despot ve tağutlar ise, sosyal hayatta güçlü olanı haklı kılan dünya görüşünün önder ve rehberleridir (N. Erbakan, 2010, 12-13).

6.4.7. Tarih Anlayışı

İnsanlar, tarih boyunca “Hak Merkezli Dayanımcı Dünya Görüşünü” veya “Kuvvet Merkezli Çatışmacı Dünya Görüşüne” dayalı medeniyetlerden birini tercih etmişlerdir. İnsanlık tarihi boyunca “Tevhit” ve “adaletten” yana olanlarla, “tekelci güçler ve haksızlıktan” yana olanlar arasında sürekli mücadele olmuştur. Hak ve batıl mücadelesi bir bakıma haktan yana olanlar ile kuvvette yana olanların mücadelesidir. Hak ve kuvvet merkezli medeniyetler arası çatışmalara, “Hak ve Batıl” mücadelesi veya “İslah ve İfsat” gayretleri diyoruz. Hak merkezli medeniyetlerde insan sosyal faaliyetlerin merkezindedir. Kuvvet merkezli medeniyetlerde sosyal yapı egemenlerin belirlediği kural ve normlara göre oluşturulmuştur. Hak merkezli medeniyetlere, adaleti tesis ederek yeryüzünü ıslah ettikleri, barış ve dayanışmayı sağladıkları için “gün düz” medeniyetleri olarak tavsif edilir.

Şema; 1.Hak ve Kuvvet Merkezli Medeniyetlerin Seyir Tarihi ve Tarihin Kırılma Noktaları

Kaynak: N. Erbakan, 2010

Kuvvet merkezli medeniyetler ise, sürekli savaş, çatışmalara ve haksızlıklara ortam hazırlayarak fesatlıklara zemin hazırladıkları için bir bakıma “gece” medeniyeti olarak değerlendirilmektedir. Dünya hayatında hem gündüz hem de gece var. İnsan hayatı için hem gündüzün hem de gecenin belirleyici etkileri bulunmaktadır. İnsanlık tarihi boyunca kâh gündüz medeniyet, kâh gece medeniyete öne çıkar. Hem gündüz hem de gece medeniyetlerin akış seyri İlah-i iradenin belirlediği çerçevenin sınırları içinde cereyan eder. Neticede hem İlah-i irade, hem de İlah-i rızaya uygun olan Hak ve adalet eksenli medeniyetten yana olanlar kazanacaklar. Hak Merkezli medeniyetlerin yol haritası İslâm dinidir. Mevcut Batı medeniyeti kuvvet merkezli bir medeniyettir. Bugün sorun çözme gücünü kaybetmiştir. HMDD Görüş anlayışına dayalı yeni hak merkezli bir medeniyetin inşa zamanı gelmiştir. 21.Yüzyılın başındayız ve bu medeniyetin kuruluş aşamasındayız.

6.4. 8. Devlet Anlayışı

HMDD Görüşüne göre devlet, iyilik ve hayırda yarışa ortam hazırlayan, fırsat eşitliği sağlayan bir rol üstlenmelidir. Devletin taraf olduğu toplumlarda yarış olmaz. Devletin temel hak ve özgürlükleri ihlâl etmesi, baskı ve dayatmayı öne çıkarması, paylaşımada adaleti sağlayamaması, ömrünü kısaltır. Zulüm ve baskı sosyal kurumları çürütür ve çökertir. Haklının hakkını koruyamayan veya ihlâl eden devlet ve kurumlar bir bakıma varlık nedenlerini ortadan kaldırmış olurlar. Devlet, hukukun üstünlüğünü sağlayarak ve adaleti tesis ederek her çeşit tekelleşmeyi önlemeli. Tekelleşmenin her çeşidi sosyal gelişmeyi engeller. Devlet, bireylerin yeteneklerini serbestçe kullanarak üretken olmalarına ortam hazırlamakla görevli bir kurumdur. Mal ve hizmet mübadelesini sağlayan ticaret serbest olmalıdır. Çünkü ticaret, taraflar arasında menfaat uyumuna dayanmaktadır. Mal = Para dengesini korumak devletin asli görevidir. Para hükümranlığın ve güvenin simgesidir (A. Ersoy ve M. B. Altundere, 2016, s. 14-15).

HMDD görüşüne göre “idareciler hâkim değil, hâdimdir”. Halka hizmet etmekle görevlidir. Devlet, baskı ve dayatma aygıtı değil; hukukun üstünlüğünü, güvenliği ve adaleti sağlamakla görevli bir teşkilâttir. Tarih boyunca tercih özgürlüğünün bulunduğu toplumlarda ilmi, iktisadî ve kültürel gelişme daha hızlı olmuştur (F. A. von Hayek, 1995, s. 16-17).

7. Kuvvet Merkezli Çatışmacı Dünya Görüşünün Fikri Temelleri

Kuvveti haklı olmanın nedeni kabul eden Kuvvet Merkezli Çatışmacı Dünya (KMÇD) Görüşüne göre kâinatta çatışma vardır. Canlı ve cansızlar arasında çatışma olduğu gibi, insanlar arasında, sosyal gruplar arasında da çatışma bulunmaktadır. Çatışma süreklidir. Her şey rakibiyle (zıddı ile kaimdir) ayakta durur. Bu anlayışa göre çatışmada galip gelen taraf, sosyal hayatı düzenleyen kuralları koyma ve nimet- külfet paylaşımını belirleme yetki ve ayrıcalığına sahiptir. Sosyalizmde nihai kararı siyasî tekele; Kapitalizm ise sermaye tekelini vermektedir. Tekel konumunda olan bu imtiyazlı gruplar, kendi konumlarını korumak

amacıyla sosyal çatışmayı sürekli bir olgu olarak kabul etmekte ve hatta istemektedirler (M. Duverger, 1971, s.13-14).

7.1. KMÇD Görüşüne Göre Çatışma Sürekli Dir

Bu dünya görüşüne göre oluşturulan medeniyet ve sistemlerde oyunun kurallarını güçlü olan belirler. Güçlü taraf, sosyal mekanizmayı kendi lehine işletmeye ve menfaatlerine süreklilik kazandırmaya çalışır. Bu dünya görüşüne göre, tarih boyunca sosyal hayatta sürekli çatışmalar olmuştur. Çatışma sonucu iktisadî, siyasî, kültürel ve ahlâkî müesseselerin işleyişini hep güçlüler belirlemiştir. Toplumun kolektif gücünü (egemenliğini) kullanan devlet, sürekli belli bir sınıfın çıkarını korumak ve sürekli kılmak amacıyla güçlüler tarafından kullanılmış ve kontrol edilmiştir. Çatışmanın yaygın olduğu toplumlarda kitleler korku ve baskıyla idare edilir. Siyasî tekelin hâkim olduğu Sosyalizmde baskı siyasîdir. Kapitalizm de ise baskı iktisadîdir. Bu dünya görüşüne sahip olanlar, farklılıkları çatışma nedeni sayarlar. Sosyal çatışmaların kayanlarından biri olan ırkçılık bu anlayışın ürünüdür.

7.2. Kuvvet Merkezli Sistemlerde Paylaşımın Kuralların Güçlüler Belirler

Bu anlayışa göre sosyal yapıyı biçimlendiren kanun ve kurallar, siyasî veya iktisadî tekel konumunda olanların irade ve isteklerini yansıtır. Temel hak ve özgürlükler başta olmak üzere temel görev ve sorumlulukların ve sosyal hayatta nimet-külfetin paylaşım kurallarını siyasî veya iktisadî tekel konumunda olanlar tayin ederler. Bu durum tarih boyunca sınıflar ve taraflar arasındaki çatışmayı sürekli kılmıştır. Kapitalizm ve Sosyalizmin dayandığı iktisadî düşünceler, kuvveti haklı olmanın nedeni kabul eden bu dünya görüşüne göre şekillendirilmiştir. Tevhid ve adalete inananlar hep güçlülere hizmet etmişler ve onların menfaatini önceleyen teoriler geliştirmişlerdir.

7.3. KMÇD Görüşünün Fikri Temelleri

KMÇD görüşünün ilâh, kâinat, insan, hayat, toplum, tarih, hak ve devlet anlayışları hakkında aşağıda kısa bilgi verilmeye çalışılacaktır.

7.3.1 KMÇD Görüşünde İlah Anlayışı

İnanma, insanın "his etme" yeteneğinden kaynaklanan doğal temel bir ihtiyaçtır. Her insan, üstün bir güce inanır. Tanrı tanımadıklarını ileri süren ateistler de mutlaka bir şeye inanırlar. İnkâr edenlerin inançları inkârcılık inancıdır. Ateistlerin dini ateizmdir. Putperestler, tapar gibi göründükleri putların kendilerine hiçbir faydası olmadığını bildikleri halde onlara tapmaları kendi istek ve arzularını putlar adına dile getirmelerinden kaynaklanmaktadır. Çünkü Zeus'un heykeli vasıtasıyla isteklerini kitlelere benimsetirler. Onlar, putlaştırdıklarına insanüstü bir paye (ilah) verirler. Kitleleri baskı altında tutmak ve kendilerine ilah payesi

vermek için despot diktatörler putperestliği savunurlar ve yapay ilahlar oluştururlar. Bu yapay ilahları kendi sultanlarını sürekli kılmak amacıyla istismar ederler. İlahlar adına kitleleri felaketler ile tehdit ederek korkuturlar. Hükümranlıklarını zorla ve hile ile kitlelere benimsetme yol ve yöntemlerini kullanırlar. Firavunlar gibi bazı despotlar da kendilerini ilâh konumunda gösterirler.

7.3.2. Kâinat ve Eşya Anlayışı

KMÇD görüşüne göre evrende çatışma olduğu gibi insan ile doğal çevre ve sosyal gruplar arasında da çatışma vardır. Sürüp giden çatışma güçlü ile zayıf, köle ile efendi, serf ile derebeyi, işçi ile burjuva sınıfı arasında cereyan etmektedir. K. Marx'a göre bu sürüp giden mücadele bireyler arasında değil, sosyal sınıflar arasında cereyan etmektedir (K. H. Marx, 1998, s.65). Kendilerine ilah payesi ve veren despot diktatörlere göre çatışmanın neticesinde galip ve mağlup olan taraflar vardır. Çatışmada er veya geç güçlü olan galip gelir. Galip olan güçlü taraf, oyunun kurallarını belirler. Bu anlayışa göre kuvvetli olanların yönetim ve paylaşım kurallarını koymaları doğaldır (M. Zedong, 1977, Cilt: V, s.393-5).

Bu dünya görüşüne göre insan, kendini eşyanın mutlak malik kabul etmektedir. İnsanın malik olduğu eşya üzerinde istediği gibi tasarruf etme hakkına sahip olduğuna inanılır. Bundan dolayı menfaati için çevreyi tahrip etmekten ve kirlletmekten sakınca görülmez.

Bu anlayışın bir sonucu olarak Batılı sömürgeci güçler 15. Yüzyıldan itibaren dünya kaynaklarını yağmalarcasına sömürmüşler ve doğal çevreyi tahrip etmişlerdir. Kapitalizm, dünyanın kaynaklarını sınırlı, insan ihtiyaçlarını ise sınırsız olduğu kabul eder. Kapitalist sistemde insanlar eşyaya sahip olmak ve kıyasıye tüketmek için adeta yarışmaktadırlar. İnsan adeta atmak için satın almakta ve "kullan, tüket ve at" mantığı bir tür modaya dönüştürülmüştür. (İ. Güler, 2010, s. 51). Bu Kapitalist anlayışla son dört yüzyıl boyunca dünya kaynaklarının paylaşımında büyük haksızlıklar meydana geldi. Bugün beşeriyetin dörtte biri yoksulluk ve sefalet içindedir. Dünya kaynaklarının önemli bir bölümü az sayıda insan tarafından çarçur edilmektedir. Üretken yatırıma kanalize edilebilecek fazla değerlerin önemli bir bölümü öldürücü silah üretimine ayrılmaktadır.

7.3.3. İnsan Anlayışı

KMÇD görüşüne göre insan, diğer canlılar gibi bir canlıdır. Bu tanımlara göre insan, düşünen "hayvandır" (homo sapiens), "Araç yapan hayvandır" (homo faber) (A. Şenel, 1985, s.35). Bireysel menfaatini düşünen, her an ve her yerde "ekonomik davranan" (homo economicus) bir canlıdır (A. Smith, 1930, s. 12). Konuşan, gülen ve teşkilatlanan bir hayvandır. Bu anlayışa göre insan da diğer varlıklar gibi sıradan bir varlıktır. Hatta Charls Darwin, "Evrin Teorisine" dayanarak insanın maymunun evrimleşmesi sonucu ortaya çıkan bir canlı olarak tanımlamıştır. Güce tapanlar, diğer insanlar ile ve kâinatla barışık değildir. Benlik gururu ve güçlü olma tutkusu onu ben merkezli kılar. Diğer insanları kendisinin kölesi

gibi görür. Dünya kaynaklarını istediği gibi kullanacağına ve ötekileri de istediği gibi idare edebileceğine inanır. Bu anlayış, geçen yüzyılın ilk yarısında iki dünya savaşına yol açmış ve milyonlarca insan katledilmesine ortam hazırlamıştır. Günümüzdeki terör, vekâlet savaşları ve sıcak çatışmalar bu sömürgeci anlayışın ürünüdür (A. Ersoy, 2015, s.18).

7.3.5. Fert ve Toplum Anlayışı

Toplum ile fert ilişkileri hususunda farklı iki yaklaşım sergileyen Kuvvet merkezli dünya görüşüne göre kurumsallaşan Liberal Kapitalizm bireyi esas kabul eder. Sosyalizm ise, toplumu öne çıkartmayı amaçlar. Bireyi merkeze alan materyalist kapitalist anlayış, insanın manevi ve ahlâki yönünün ihmal etmiştir. Bu sistem kar güdüsünü beşerî faaliyetlerin merkezine yerleştirmiştir. Karı iktisadî faaliyetlerin yegâne amacı haline getiren Tekelci Kapitalizm, son üç yüz yılda dünyada yol açtığı savaş ve çatışmalar, dünyanın üçte ikisinin yoksullaşmasına zemin hazırlamıştır. Sosyalizm ise bireyi ihmal etmiş ve ferdi bürokratik mekanizmanın insafına terk etmiştir.

7.3.6. Tarih Anlayışı

Kuvvet merkezli dünya görüşüne sahip olanlar tarihi, siyasî, iktisadî ve gelişmişlik düzeyleri bakımında farklı merhalelere ayırarak incelemiş ve farklı aşamalara ayırmışlardır. Marksist anlayışa göre tarih bir bakıma sınıflar arası mücadele tarihidir. Karl Marx, "gelmiş geçmiş bütün toplumların tarihi, sınıf savaşmaları tarihidir. Özgür ile köle, senyörle serf, bey ile kul, lonca ustası ile kalfa; kısacası ezen ve ezilen sürekli birbiriyle karşıtlık içinde olmuştur (K. H. Marx, 1998, s. 65).

Kapitalizm, varlığına süreklilik kazandırmak amacıyla gerginlik, savaş ve çatışmalara ortam hazırlamış ve hazırlamaktadır. İrççı-tekelci sermaye, kendi ülkelerinde barış ve dayanışmanın sağlanmasına özen gösterirken küresel düzeyde terörle ve vekâlet savaşlarıyla çatışma ve istikrassızlıklara yol açmıştır. Bir bakıma tarihten ders alınarak sürekli yeni hile ve desiseler üretilmekte; savaş yöntem ve teknolojilerinin öldürücü kapasitesi geliştirilmektedir.

7.3.7. Hak Anlayışı

Bu dünya görüşüne göre hakkın kaynağı kuvvet, menfaat, çoğunluk ve imtiyazdır. Çünkü haklılık mefhumunun muhtevasını kuvvetlilerin koydukları kurallar tayin etmektedir. Sosyal yapılanma bu kural ve kanunlara göre biçimlenir. Siyasî yapı, iktisadî ve siyasî gücü ellerinde bulunduranların çıkarını sürekli kılacak şekilde tanzim edilir. Bu anlayışa göre "hak" aşağıda belirtilen faktörlerden neşet der.

a) Kuvvetten Doğan Haklar

KMÇD Görüşüne dayanan sistemlerde siyasî veya iktisadî güce sahip olanlar, tekelci konumlarını kullanarak insanların hak ve görevlerini belirleyen kuralları kor ve uygularlar. Bu kurallar, nimet- külfetin nasıl paylaşılacağını belirler.

Kural koyan güç siyasî ise, insanları baskı ve dayatma ile yönetir ve kitlelerin hayatını tehdit ederek korku ile sindirir. Şayet toplumun ortak gücü olan milli egemenliği ele geçiren güç iktisadî tekel konumunda ise, insanları işsiz bırakmakla tehdit eder. Denetimleri altındaki basın yoluyla algı operasyonları vasıtasıyla aldatırlar. Yapay kahramanlar üretirler. Hilelerini fark edenleri tehlikeli insanlar olarak topluma dayatmaya gayret ederler. Siyasî otoriteleri etkileyerek yasalar çıkartırlar. “Parası olan kural kor” ilkesini savunur ve uygularlar. Egemen sınıf, nimet- külfet paylaşımının kurallarını kendilerini merkez kabul ederek belirler ve uygular (A. Ersoy, 2015, s.21).

Kuvvet merkezli zihniyete göre sosyal hayatta güçlü olan haklıdır. Güçlü olanların haklı sayıldığı bir toplumda kanunlar, gücü elinde bulunduranların lehine işletildiği için hukuki normlar sayılmazlar. Bu durumda yasalar, “hukukun üstünlüğünü” sağlayan hukuki kurallar olmaktan çıkar, “üstünlerin hukukunu” koruyan kanunlar haline gelir (S. Selçuk, 1999, s. 542).

b) Çoğunluk Kararlarından Doğan Haklar

Kitleleri yönetme, etkileme ve yönlendirme imkânlarına sahip olanlar, çoğunluğun kararlarıyla haklar ihdas ederler veya kaldırırılar. Heyecanlandırıcı demagojik cümlelerle etkiler, çoğunluk kararı ile Eski Yunan Filozofu Sokrat’ı idam ettirenler gibi yanlış algı oluştururlar. Çoğunluğu etkileyerek parmak sayısı ile istediklerini yaptırmaya gayret ederler. Olmuş hadiseleri olmamış gibi, olmamışları da olmuş gibi kabul ederek kimileri aklar; kimilerini de mahkûm ettirme gayret ederler. Hiç ilmi ve tarihi gerçekler parmak kaldırarak veya indirerek değiştirilebilir mi?

c) İmtiyazdan Doğan Haklar

Tekelci güçlerin egemen olduğu toplumları bir bakıma imtiyazlılar yönetir. Böyle toplumlarda doğrudan veya dolaylı yollarla ile imtiyazlı konumlarını, sahip oldukları ayrıcalıkları kullanarak güvence altına almaya gayret ederler. Eşitlik ve adalet kavramları kitleleri teskin etmek için kullanılır. Uygulamada yönetenler birçok alanda ayrıcalıklara sahiptir. Dokunulmazlıkları bulunmaktadır. Onların dokunulmazlığı, haksız sistem için bir güvencedir. Yasalar önünde dokunulmazlık zırhına büründükleri için normal insanlarla eşit değillerdir. İmtiyazlı konumda olanlara ayrıcalıklar tanınan bir toplumun sınıflı bir toplum olması önlenemez. Bazı sınıflı toplumlarda imtiyazlı sınıfların ayrıcalıklı konumları nesilden nesle geçmekteydi (D. Berreman, 1960, s. 784-5).

d) Menfaatten Doğan Haklar

Siyasî ve iktisadî tekel konumunda olanlar, menfaatleri gereği bazı haklara sahip olduklarını kabul ederler. Şirket yönetiminde olduğu gibi ülke ve dünya yönetiminde de menfaatlerini ileri sürerek diğer insanların haklarını ihlâl etmeye hakları olduğunu doğal sayarlar.

Günümüzde güçlü devletler, dünyayı nüfus bölgelerine ayırarak işgal etmeleri bu anlayışın

bir tezahürüdür. Geçen dört yüzyıl boyunca Asya, Afrika ve Amerika'yı işgal eden sömürgeci güçler, işgal eylemlerini menfaatleri gereği olduğu savunmuşlardır. Afganistan ve Irak'ı işgal eden güçler, menfaatleri gereği işgal etme eyleminin kendi hakları olduğunu ileri sürmektedirler. Aynı gerekçelere dayanarak Texas petrolleri üzerinde hak iddia etmeye kalkışan bir Güney Amerikan ülkesi yönetimi, mutlaka terörist ilan edilir. Çünkü güçsüz olanlar için menfaat bir hak nedeni değildir. Güçlüler, kendi menfaatlerinin alanlarını ve boyutlarını belirledikleri gibi güçsüzlerin hak ve sorumluluklarının alanlarını ve boyutlarını da belirlerler.

Savaş, gerginlik ve çatışma bu anlayışın doğasında vardır. Bu anlayışa sahip olanlar savaşları, karşılaşılan sorunları çözenin ve hatta gelişmelerin bir aracı saymaktadırlar. Onlara göre tarihte bütün büyük sorunlar savaşla çözümlenmiştir (D. Morali, 21 Şubat 2002).

7.3.8. Devlet Anlayışı

Kuvveti hak nedeni kabul edenler, devletin dayandığı milli egemenliği zorla veya hile ile ele geçirirler. Güçlünün haklı sayıldığı toplumlarda devlet, siyasî veya sermaye tekellerinin denetiminde tutulur.

Kuvveti hak nedeni sayan ideolojiler, toplumsal katmanlar arasında sürekli düşman üretirler. Gerginlik ve çatışmaları gerekti zaman özendirirler veya dolaylı yollarla desteklerler. Sosyal çelişki ve çatışmalar ile zorba düzenlerinin ömrünü uzatma aracı olarak kullanırlar. Totaliter yönetimde istikrar korku ve baskı ile sürekli kılınır. Egemen zümreler adına hizmet eden bilim çevreleri kavramların içini boşaltırlar veya içi boş ve anlamı net olmayan kavramlarla yapay gündemler oluşturulur. Zihnen veya sahip oldukları ayrıcalıkları bakımında sömürge yönetimine bağlı çevreler, kavram kargaşası sayesinde yapay gerginlikleri teşvik eder.

8. Erdemli Olmanın Merhaleleri

Her insanın düşüncesini inancı, dünya görüşü ve değer ölçüleri önemli ölçüde belirler. Doğal olarak insanın inancı, düşüncesini; düşüncesi söylemini ve şayet insan dengeli bir kişiliğe sahip ise, söylemi de eylemini belirler. Genel anlamda erdemli insan inandığı gibi düşünür, düşündüğü gibi konuşur ve konuştuğu gibi yaşamaya çalışır. Peygamberler yeryüzünün en güvenilir şahsiyetleridir. Ulu-l Azim denilen büyük peygamberler tarihin akışını müspet yönde değiştirmişlerdir. Çünkü onlar nasıl inanıyorlar ise, öyle düşünmüşlerdir. Nasıl düşünmüşler ise öyle konuşmuşlardır. Nasıl konuşmuşlar ise, öyle yaşamışlardır. Onların inancıyla düşüncesi, düşüncesiyle söylemi ve söylemi ile eylemi arasında asla çelişki söz konusu olmamıştır. İslâm Dinin temel ilkeleri ve evrensel ahlâk kurallarına göre inandığı gibi düşünmeyenlere, münafık; düşündükleri gibi konuşmayanlar yalancı ve konuştukları gibi yaşamayanlar sahtekâr denilmektedir. Erdemli olma veya olmamanın aşamalarını aşağıdaki başlıklar altında değerlendirebiliriz.

8.1. İnanma Aşaması

İnsan hissi yeteneğiyle inanır. İnanıcı hakkında düşünce yeteneğiyle bilgi edinir. İlmene doğruluğunu ispat ettiği hususları diğer insanlarla tartışarak doğruluğunu test eder. Ünsiyet yeteneğiyle inandığını ve ilmen doğru kabul ettiğini diğer insanlara anlatır ve nasıl uygulayacağını hususunda diğer insanların görüş ve tavsiyesine başvurur. Dinen iyi ve güzel olan, ilmen doğru olan ve karşılıklı tartışmalar ile doğruluğunu test ettiği hususu eyleme dönüştürür ise kendine, çevresine, içinde yaşadığı topluma, ülkesine faydalı ve yararlı mal ve hizmet üretir. Ortak sorunların çözümüne katkıda bulunmaya gayret eder. İslâm'a ve evrensel ahlâk kurallarına göre kâmil insan, inandığı gibi düşünen, düşündüğü gibi konuşan ve konuştuğu gibi yaşayan insandır.

Din kurumu, insanların neyi "iyi" ve "kötü" veya "güzel" ve "çirkin" olduğunu algılamalarını belirleyen ölçüler ortaya koymaktadır. Neyin "iyi" veya "kötü", neyin "güzel" veya "çirkin" olduğunu ilmi nedenlere dayanarak ortaya koyamayız. Bu ölçütleri inancımızın biçimlendirdiği değer ölçülerimizi kullanarak bulabiliriz. Bu ölçülerin önceden bilinmesi insanlar arasında güven ve dayanışmayı artırır veya azaltır. İslâm Dininin ahlâki ilkeleri, Çin Seddi'nden Atlas Okyanus'una kadar yüzyıllar boyunca insanlar arasında güven ve dayanışmayı artırmıştır. Bu coğrafyada mal, bilgi, sermaye, teknoloji ve emek akışı artmıştır. Yasaların kapsamadığı birçok alanda karmaşık ticari faaliyetler, İslâm ahlâkının ilkelerine göre oluşan güven, piyasa müessesesine işlerlik kazandırmış ve ticari faaliyetlerin gelişmesiyle bu geniş coğrafyada o döneme göre ileri bir uygarlık oluşmuştur. Afrika'da ve Uzak Doğuda kabileler arasında İslâm'ın yayılması, İslâm ahlâkının ticari ilişkilerde güveni artırmasına dayandırılabilir. Milyonlarca Afrika ve Asyalı bu güven ortamında yer almak için Müslümanlığı tercih ettikleri ileri sürülmektedir. Ticari faaliyetlerin gelişmesiyle Müslümanların yaşadığı geniş coğrafyada 7.- 15. Yüzyıllar arasında ileri bir uygarlık kurulmuştur (Hitti, 1980, s. 527-8).

Bazı ülkelerde ise din tamamen devlet faaliyetlerin dışına çıkartılmış ve bağımsız hale getirilmiştir. Bu durumda dini müesseseleri yönetenler zaman zaman dinin ilgi alanını dışına çıkarmışlar ve dinin sosyal yapı içinde üstlenmesi gereken ahlâki işlevlerinin ihmal edilmesine yol açmışlardır. Böylece sosyal yapıyı oluşturan ilmi, dini ve ahlâki, iktisadî ve siyasî kurumlar arasında yardımlaşma ve dayanışma sağlanamamış, din kurumu adeta yok sayılmıştır. Din fitri (doğal) bir kurumdur. İnanma doğal bir beşerî ihtiyaçtır. Din sosyal faaliyetlerin ahlâki boyutu ile ilgilenmeli, kişileri iyi ve güzel işler yapmaya özendirilmeli; kötü ve çirkin eylemlerden sakınmaları alanında bilinçlendirmelidir. Bu işlevlerini yerine getirirken ilmi, iktisadî ve siyasî kurumların faaliyet alanlarına müdahale etmemelidir. Bu kurumların işlevlerine ahlâki boyut kazandırmalıdır.

İnsan, his etme yeteneğinden kaynaklanan inançla ilgili davranışlarında özgür olmalıdır. İnanç özgürlüğü temel özgürlüklerden biridir. İnsanlar istedikleri inanca sahip olmalı; inandıkları dinin gereklerini özgürce yerine getirebilmelidirler. Asla baskıya tabi olmamalıdır. İnanç özgürlüğünün olmadığı ortamda insan çifte kişilik sahibi olur. İnanırları gibi düşünmediklerinden dolayı münafıklaşma süreci yaygınlık kazanır.

8.2. Düşünce Aşaması

İnsanın düşünce yeteneğinden (melekesinin) kaynaklanan ihtiyaçlarına ilmi ihtiyaçlar denilmektedir. Bu amaçla tarih boyunca çeşitli ilmi müesseseler kurulmuştur. İlim kurumlarının temel gayesi, insanın düşünce yeteneğinden kaynaklanan ilmi ihtiyaçlarını karşılamaktır. Sahip olduğu bilgiyi değerlendirme ölçütleri “doğru” veya “yanlış” ölçütleridir. İnsan, ilimi ile doğruyu yanlıştan ayırır. Bilimde tartışma ve sorgulama esastır. Bilimsel müesseselerin gayesi, doğru olan bilgileri artırmak, yanlışları azaltmaktır. Bu müesseseler, olayları ne kadar doğru değerlendirir, kâinattaki oluşumların kurallarını hiçbir yönlendirici dış etkenin tesirinde kalmadan açıkça ve gerçeğe uygun bir şekilde ortaya korlar ise, gayeleri doğrultusunda o ölçüde işlevlerini yerine getirmiş olurlar. İlim edinmede insanlar düşüncelerini açıkça ortaya koymalı ve diğer insanlarla tartışmalıdır. İlimle desteklenen inancının eyleme yansması insanın başarı ve azmini artırır.

8.3. Söylem Aşaması

İnsan, düşünme yeteneğinden kaynaklanan fikri davranışlarında özgürce anlatmalı ve diğer insanlarla tartışmalıdır. Bundan dolayı insanın düşüncesi, başkasına zarar verecek eyleme dönüşmedikçe suç sayılamaz. İnsanlar düşüncelerini serbestçe ifade etmeli, diğer insanlara anlatabilmeli. Aynı düşünceyi paylaşanlar ortaklaşa teşkilatlanmalıdır. Bu amaçla araştırma ve ilmi müesseseler kurabilmeli ve bilgilerini diğer insanlarla serbestçe paylaşabilmelidirler. Düşünce özgürlüğünün olmadığı ortamda insanlar yeteneklerini geliştiremezler. Sahip oldukları imkânlarını verimli bir şekilde değerlendiremezler. Araştırma ve geliştirme kapasiteleri yeterince harekete geçiremezler.

8.4. Eylem (Uygulama) Aşaması

İnsan, ünsiyet yeteneğinin ortaya koyduğu sosyal davranışlarında özgür olmalıdır. Yönetme ve yönetilme ile ilgili insanların davranışları baskı altında tutulmamalıdır. İnsanlar irade ve rızalarına dayalı serbest sözleşmelerle dinine-ahlâken iyi ve güzel kabul ettiği, ilmen doğruluğunu ispat ettiği, diğer insanlarla tartışarak doğruluğuna kani olduğu hususları eyleme dönüştürmek için teşkilatlanmalı ve ortak müesseseler kurabilmelidir. İhtiyaçların gerektirdiği müessese kurma girişim özgürlüğüne sahip olamayan toplumlar üretkenliklerini artıramadıkları gibi ortak sorunlara da çözüm üretilmezler. Birçok toplumun geri kalması ve üretkenliklerini artıramamaları başlıca nedenlerin başında kurumsal yapılarının bozuk olmasından kaynaklanmaktadır. Kurumsal yapı üretim tezgâhı gibidir. Bozuk tezgâhta iyi mal üretilmez. Tezgâhların apoletli veya sarıklı olması neticeyi değiştiremez. Bozuk kurumsal yapı iyileri tasfiye eder; beceriksiz dalkavukların önce geçirilmesine ortam hazırlar.

9. Eğitimin Dini, İlmî, İktisadî ve Siyasî Boyutları

Eğitim, bir bakıma insanın sahip olduğu bilgisini dünya görüşü ve değer ölçülerine göre

hayatına aktarma becerisini geliştirme disiplindir. Eğitimle insan doğru kabul ettiği bilgisini uygulayarak iyi, güzel, faydalı ve yararlı neticeler elde etmeye çalışır. İnsan neyin iyi ve güzel; kötü veya çirkin olduğunu inandığı değerlerle belirler. Bundan dolayı eğitimin her aşamasında hem ilmi boyutu hem de inanç yönü göz önünde bulundurulmalıdır. İlimsiz eğitim insanı yanlış eylemlerden; inançsız eğitim ise insanı kötü ve çirkin hareketlerden alı koyamaz. Burada eğitimin dini, ilmi, iktisadî ve siyasî boyutları hakkında özet bilgi arz edilme çalışılacaktır.

9.1. Eğitimin Dini Boyutu

İnsan, dini inancı ve sahip olduğu dünya görüşüne göre ahlâkî ve kültürel değerleri “güzel” veya “çirkin”, “iyi” veya “kötü” ölçütlerini kullanarak değerlendirir. İnsanlar doğuştan gen ve kromozomlara sahip olan canlılardır. Ana rahminde oluşan bu genler insana hayatı boyunca hem “iyilik” yapabileme, hem de “kötülük” yeteneği kazandırmaktadır. Bilerek veya bilmeyerek iyi eylemleri de kötü eylemleri de yapabilir. Kimseye peşinen “iyilik yapar, kötülük yapmaz” diyemediğimiz gibi hiç kimseye de “bu zat hep kötülük yapar, hiçbir iyilik yapamaz” diyemeyiz. İnsanı iyi veya kötü insan yapan eylemidir, işidir. İnsan iyi işler yaptığı sürece iyi; kötü işler yaptığı sürece kötüdür. İyilik ve kötülük insanın özünde değil; işinde ve eylemindedir. Eğitim, insanın hissetme yeteneğini iyi ve güzel işler yapmaya özendirdiği; kötü ve çirkin işlerden alı koyduğu ölçüde anlam ifade eder. İnsanların doğuştan iyi veya kötü kabul edilmesi ilmi dayanaktan yoksun bir anlayıştır. İnsanı yargı denetimin dışına çıkartılarak dokunulmazlık zırhıyla korunması savunulmayacağı gibi insanın tamamen kötü kabul edilerek sürekli itham ve tarassut altında tutulması da savunulamaz. Doğuştan her insan hangi ırk veya soy-sopa ait olursa olsun masumdur. Suçu yargıca kararlaştırılmadan suçlu ilan edilemez. İyilik yapanların mükâfatlandırıldığı ve kötülük yapanların da cezalandırıldığı adil bir düzende iyilik yapmak özendirilmiş ve körlük yapmak da caydırılmış olur. Her ferдин eğitimi, toplumun ortak dünya görüşü ve değer ölçülerini yansıtan ilkelere göre yapılırsa, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı artırır (A. Ersoy, 2014, s.9). Her insanın ahlâkî değerlerini dini inançları belirler. İnsanın diğer insanlara iyilik yapmasını ve kötülük yapmaktan sakınmasını dini inançları motive eder (Arthur, 1997, s.22-3).

Bazı ülkelerde Dini-ahlâkî kurumlarının tamamen sosyal hayatın dışına itilmeye çalışılması ahlâkî yozlaşmaya yol açmıştır. Dinsizliğin bazı devletlerin resmi politikası haline getirilmeye çalışması, sosyal yozlaşmayı kaçınılmaz kılmıştır. Laikliği dinsizlik olarak uygulayan yönetimler, tahrip ettikleri dinin yerini dolduracak bir inanç sistemi geliştirememişlerdir. Manevi değerlerini kaybeden toplumlarda ahlâkî değerler zayıflamış; hukukun alt yapısını oluşturan vicdani ve ahlâkî değerler erozyona uğramıştır (Altan, 2011, s. 56). Artan bencillik ve çıkarıcılık sosyal dayanışma ve yardımlaşmayı önemli ölçüde zayıflatmıştır. Sosyal hayatta dinin birleştirici işlevini yerine getiren yeni bir müessese kurulup geliştirilememiştir. Sosyalist ülkelerde Marksizm’in tahrip ettiği dinin yerini dolduramamıştır.

Din fitri (doğal) bir kurumdur. İnanma doğal bir beşerî ihtiyaçtır. Din sosyal faaliyetlerin ahlâki boyutu ile ilgilenmeli, kişileri iyi ve güzel işler yapmaya özendirmeli; kötü ve çirkin eylemlerden sakınmaları alanında bilinçlendirmelidir. Bu işlevlerini yerine getirirken ilmi, iktisadî ve siyasî kurumların faaliyet alanlarına müdahale etmemelidir. Diğer sosyal kurumların işlevlerine ahlâki boyut kazandırmalıdır (A. Ersoy, 2014, s.10). İnsanın hissetme yeteneği eğitimle geliştirilir ise, sahip olduğu dini ve ahlâki değerleriyle iyi ve güzeli yaymaya gayret eder. Kötülük ve çirkinliklerden sakınır.

9.2. Eğitimin İlimi Boyutu

İlim, insanı doğru bilgisini artırır ve yanlışlıklarını azaltırsa, insanın sorun çözme kapasitesini ve sahip olduğu üretim faktörlerinin verimini artırır. İlimi faaliyetlerin ahlâki boyutun ihmal edilmesi, sosyal hayatta çelişki ve yozlaşmalara ortam hazırlamaktadır. İlimi kurumların Dini- ahlâki kurumların bakısına maruz kalması ilimde serbest tartışmayı engelleyebilir. İlimi bulguların belli sınıf ve menfaat grubunun menfaati için kullanılması haksızlıklara yol açabilir. Eğitimle erdemleştirilen insan, düşünce yeteneğini kullanarak doğrulara ulaşmaya ve yanlışlarını azaltmaya çalışır. Eğitimle insanın bilgisi ile amel etmesi, yani uygulaması sağlanırsa, insanın sorun çözme ve kaynakları verimli kullanma kapasitesi geliştirilir. İnsan, çevresindeki olayları düşünerek değerlendirir; neden ve sonuç ilişkilerini sahip olduğu bilgi ile anlamaya çalışır. Düşünce yeteneğimizle neyin “doğru” ve neyin “yanlış” olduğuna karar veririz. İnsanın düşünce yeteneği fitri eğilimle geliştirilir ise, insan ilim edinme gayretine süreklilik kazandırabilir; ilmi gerçekleri öne çıkartma ve yanlışları azaltma azim ve iradesine sahip kılınabilir. Neden ve sonuçlardan hareketle sentezlere ulaşma becerisi geliştirilir. İlimi bulgulara dayanmayan eğitim insanı doğrulara ulaştırmaz.

9.3. Eğitimin İktisadî Boyutu

Fitri eğitimle iktisadî faaliyetlerin ahlâki boyutu da geliştirilebilir. İnsan hayatını devam ettirmek için eşya tüketerek enerjisini yeniler. Enerjisini çalışarak harcar, eşyaya değer kazandırır. Bütün iktisadî faaliyetlerin iktisadî yönü bulunduğu gibi iktisadî faaliyetlerin ahlâki boyutu bulunmaktadır. Batılı iktisatçıların önce iktisat ile ahlâki ayırmaları daha sonra da iktisadî faaliyetlerin ahlâki boyutunu ihlal etmeler ülkeler ve küresel düzeyde önemli sorun ve yozlaşmalara ortam hazırlamıştır. Kaynakların verimli ve etkin kullanılmasında ve paylaşımında adaletin tesis edilmesinde önemli aksamalara yol açtı. Ekonominin hem arz hem de talep yönlerinin ahlâki boyutlarının göz ardı edilmesi, küresel kaynakların âtil bırakılmasına ve yoksulluğun yaygınlaşmasına ortam hazırladı (Vickers, 1997, s.10-5). Erdemli insan, irade yeteneğiyle sahip olduğu imkânları verimli şekilde kullanarak faydalı ve yararlı olan mal ve hizmetleri üretir. Kendi menfaatini düşünürken başkasına zarar vermez. Çünkü İslâm İktisadının temel ilkelerine inan erdemli insan helal kazanç başkasının zararına olmayan kazançtır anlayışına sahiptir. Bu anlayışa göre iktisadî faaliyetlerini tanzim eder.

Kaynaklarını faydasız ve yararı olmayan alanlarda israf etmez. Onun inancına göre göre Allah ve toplum israf edenleri sevmez.

Eylül 2008 Küresel Mali Bunalım, ekonomik faaliyetlerin ahlâkî boyutların ihmal edilmesinin yol açtığı çelişki ve çürümleri açıkça ortaya koydu. Sembolik değerler üzerinde hile yapanların kitleleri nasıl kandırdıkları ve dolandırdıkları küresel boyutta endişelenmeye yol açtı.

9.4. Eğitimin Siyasî Boyutu

İnsanlar yaradılışları itibarıyla birlikte toplum içinde ortaklaşa üretir ve aile içinde tüketir. Toplumun bir üyesi olan insan ya idare edendir. Ya da idare edilen bir varlıktır. Siyaset bir bakıma idare edenler ile idare edilenler arasındaki faaliyeti biçimlendiren bir disiplindir. İnsanın siyasî yönü ahlâklî eğitimle geliştirilir ve irfan düzeyi yükseltilir. İrfanlı insan başkasına zulüm etmeyen ve kendisine başkasının zulüm etmesine rıza göstermeyen insandır. Ünsiyet (toplü yünsüme) yeteneğiyle hak ve adaletten yana tavır alır. Fitri eğitimle yeteneği geliştirilen insan, haksızlıklara ve adaletsizliklere yol açan eylemlerden sakınır. Eğitimle irfan düzeyi yükseltilen insan, söylem ve eylemiyle başkasının haklarını ihlal etmez ve başkasının da kendi haklarını ihlaline rıza göstermez.

İslâm'ın eğitim ilkeleri ile eğitilen irfanlı insan, her söylem ve eyleminin ilmen "doğru", dinen ve ahlâken "iyi" ve "güzel", iktisaden "faydalı" ve siyaseten "adil" olmasına özen gösterir.

10. İnsan Merkezli İktisadi Gelişme Ve Eğitim: İrfan-İmar Eksenli Eğitim

Batı'da iktisadî gelişme ile ilgili yapılan bütün tanımlar Kapitalist dünya görüşüne göre yapılmış ve sadece insanın maddi ihtiyaçları öne çıkartılmaya gayret edilmiştir. İnsanın manevi yönü ihmal edilmiştir. Hâlbuki bütün sosyal faaliyetlerde olduğu gibi iktisadî faaliyetlerde de insan merkez kabul edilmeli; maddi ve manevi ihtiyaçların birlikte karşılanmalı. İnsan, diğer üretim faktörlerinden bir faktör değildir. Bütün iktisadî faaliyetlerin gayesi insanın mutlu ve huzurlu kılınması esas kabul edilmelidir. İnsan fabrikada üreticidir. Pazar yerinde üretilen malı tüketmek için talep edendir. Aldığı ücretle evinde üretilen malı tüketendir. Ücretimin bir ölümüyle geleceğin işgücünü yetiştiren ve eğitimine yatırım yapan bir sosyal yatırımcıdır. İnsanı ihmal eden veya onu sadece üretim faktörü olarak kabul eden bir anlayışla çağımızın iktisadî sorunlarının çözümlenemeyeceği son üç yüzyıl boyunca meydana gelen savaşlar, çatışmalar ve küresel düzeyde dayanılmaz hale gelen yoksulluk ve sefalet açıkça ortaya koymuştur. Bundan dolayı İslâm medeniyetinin dayandığı dünya görüşü ve değer ölçülerine göre iktisadî olayların yeniden tahlili gerekmektedir. Aşağıdaki tanımı, İslâm medeniyetinin dayandığı dünya görüşü ve değer ölçülerinden hareketle yapılacaktır.

10.1. İktisadî Gelişme Kavramına Yönelik Farklı Bir Tanım

Sosyal hadiseleri anlatan kavramların farklı açılardan tanımlanması doğal ve yararlıdır. Çünkü sosyal hadseler tek boyutlu hadiseler değildir. Sosyal olayların farklı açılardan yapılan her tanımı, sosyal olayların farklı boyutlarına açıklık kazandırır. Biz, insanı sosyal hadiselerin merkezine yerleştirerek sosyal olayları değerlendirmeye çalışmayı bir yöntem olarak kabul etmekteyiz.

İnsanı yaratılanların en şerefli varlığı olarak değerlendiren milletimizin ortak dünya görüşü, insan merkezli bir dünya görüşüdür. Bu dünya görüşüne göre iktisadî gelişme ve büyümenin gayesi, insanın refah düzeyini yükseltmek ve onu mutlu kılmaktır. Bu açıdan insan, iktisadî gelişmenin aracı değildir. İktisadî gelişmenin amacı insanın hayat standardını yükseltmektir. Maddî ve manevî ihtiyaçlarını karşılayarak onun hayatını huzur ve mutluluk içinde sürdürmesine ortam hazırlamaktır. Rakamlar ve büyüklüklerle ölçülen iktisadî gelişme ve büyümenin amacına ulaşması, ancak insanın refah düzeyini yükseltmek ve manevî yönünü (irfan düzeyini) geliştirmekle mümkündür.

İnsanı bir üretim aracı olarak kabul eden materyalist Kapitalizm, İktisadî gelişmenin beşerî boyutunu ihmal etti. Adeta insan iktisadî kalkınma ve büyümenin aracı haline getirdi. Bu yaklaşım, gerçek bir gelişme yaklaşımı sayılamaz. Çünkü istenen ve sürekli olan gelişme hem fiziki hem de beşerî gelişmeyi birlikte gerçekleştiren gelişmedir. Gelişmenin beşerî boyutunun ihmal edilmesi, dünyada sefaleti artırmış ve gelir dağılımındaki adaletsizliği dayanılmaz hale getirmiştir. İrkçı- tekelci sermaye için savaş ve çatışmalar adeta karlı kazanç kapısı olmuştur. Coğrafyamızda yüzbinlerce insan vekâlet savaşlarıyla öldürülürken milyonlarca insan, çoğu çocuk ve bayan olmak üzere kendi ülkelerini terk etme zorlanmış ve göçebe haline getirilmiştir. Bu yanlış materyalist yaklaşım, 1929 yılında bütün dünyayı etkileyen Büyük Ekonomi Bunalımına ve 2008 yılında Küresel Mali Bunalıma yol açmıştır. Yeryüzünde yoksulluk ve sefaleti afet haline getirmiştir. Bugün beşeriyetin muhtaç olduğu hak ve adalet eksenli insan merkezli yeni bir iktisadî düzenin kurulması bütün dünyanın gündemine getirilmiştir. İslâm Dini ve doğal yasaların ilkelerine göre biçimlendirilecek yeni fitri- doğal iktisat düzeni Ortaklık İktisadî (İslâm İktisadî) olacaktır. Bu iktisat düzeni sadece Müslümanların lehine işleyen bir düzen olmayacaktır. Hak ve adalet eksenli bu yeni iktisat düzeni, yeryüzünde barış ve adaletten yana olan; baskı ve haksızlığa karşı durma bilincine sahip olan herkesin lehine, yani rahmet-en lil-âlemin olacaktır. Bu bakımdan Ortaklık İktisadî, devleti veya sermayeyi değil, insanı merkeze alan "Beşerî İktisat" olarak tavsif edilebilir.

Devleti iktisadî faaliyetlerin merkezine yerleştiren Sosyalist İktisat, kitlelerin refah ve mutluluğuna yeterince ortam hazırlayamadı. Sermaye merkezli Kapitalist İktisat ise, son üç yüzyılda üretim artışı ve teknolojik gelişmedeki başarısı dünya nüfusunun sadece beşte birinin refah düzeyin artırdı. Küresel düzeyde beşeriyetin büyük bir bölümünü yoksulluk ve sefaletle baş başa bıraktı. Kitle iletişim araçlarının gelişmesiyle dünyada olup bitenleri yakinen takip eden beşeriyetin bu haksız gidişata karşı tahammülü giderek tükenmektedir. Bugün sermayenin menfaatine hizmet eden İktisat Bilimi artık bütün beşeriyetin hizmetinde

olmalıdır. Bu yeni iktisadî nizam Ortaklık İktisadî, yani “Beşerî İktisat” olarak bütün beşeriyeti kuşatacak ve yeryüzünün imar ve islahına gayret sarf etmek insanlar için ortak bir platform oluşturacaktır.

Bugün beşeriyet tarihi bir kırılma döneminden geçmektedir. Mevcut sistem ve düzenler sorun çözmedikleri gibi, bilakis sorun üretmektedirler. Bugün tekelci siyasî veya iktisadî çevrelerin tahakküm ve sömürülerine süreklilik kazandıran mevcut eğitim sistemleri de sorgulanmaktadır. Çünkü mevcut materyalist ve gayri milli eğitim sistemi bencil, ihtiraslı ve açgözlü nesiller yetiştirmektedir.

10.2. Eğitim ve İrfan- İmar Düzeyi

İnsanı merkeze alan iktisadî gelişme, ülkenin “mamur” kılınmasını ve toplumu oluşturan bireylerin “irfan” düzeyinin yükseltilmesini sağlayan fiziki ve beşerî gelişmenin bileşimidir. Ortaklık İktisadına göre “İktisadi Gelişme = imar x irfan” eşitliği ile ifade edilebilir. Bu tanıma göre iktisadî gelişmenin iki boyutu bulunmaktadır. Biri fiziki boyuttur. Ülkenin fiziki gelişmesini sağlayarak “mamur” hale getirilmesidir. Diğeri ise beşerî boyuttur. İnsanların eğitim ve kültür düzeyini yükselterek “irfan” sahibi kılınmasıdır.

Bu yaklaşıma göre iktisadî gelişme, bir ülkenin imar düzeyi ile eğitim ve kültürel düzeyine bağlıdır. Ülke fiziki bakımdan ne kadar imar edilmiş ise, fiziki alt yapısı ne ölçüde kaynakların verimli kullanılmasına elverişli hale getirilmiş ise, o ölçüde imar edilmiştir. İnsanların eğitim, sağlık, bilgi ve kültürel düzeyi ne kadar geliştirilmiş ise, o ölçüde insanların irfan düzeyi yükseltilmiştir. Bu yaklaşıma göre iktisadî gelişme, fiziki gelişme ile beşerî gelişmeyi içeren iki boyutlu bir olgudur. Bu yeni tanıma göre beşerî gelişmeyi ihmal eden ülke sadece imar edilmekle gelişmiş ülke olamaz. Aynı şekilde fiziki gelişmeyi sağlayamayan ülke de tam anlamıyla gelişmiş ülke haline gelemez.

Bir ülkenin imar düzeyi tarım kesiminde istihdam edilen emeğin verimlilik düzeyi ile ölçülebilir. Söz konusu olan ülke tarım ülkesi olsun veya olmasın, tarım kesiminde çalışan kişi başına düşen hâsılanın fazla olması, ülkenin imar düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Şayet emeğin verimi düşük ise, ülkenin altyapı yatırımları yetersiz ve teknolojik girdiler azdır. Başka bir anlatımla ülke mamur değildir. Gelişmiş Batı ülkelerinde ve ABD’de tarımsal verimlilik düzeyinin yüksekliği, bu ülkelerin mamur olduğunun bir göstergesi sayılabilir. Bu açıklamaya göre;

$$\text{İmar} = \text{Tarımsal Hâsıla} / \text{Tarım Kesiminde Çalışan İşgücü}$$

şeklinde ifade edilebilir.

Günümüzde hemen hemen bütün gelişmiş ülkelerde tarım kesiminde çalışan işgücünün verim düzeyinin yükselmesi, bu ülkelerin mamur ülke olmasından kaynaklanmaktadır. ABD ve diğer gelişmiş ülkelerde tarım kesiminde çalışan nüfusun toplam nüfusa göre oranı oldukça düşüktür. Üretim faktörlerinin verimi yüksek olduğundan tarımda çalışan bir işçi,

diğer kesimlerde çalışan yaklaşık 20 kişinin tarımsal ürün ihtiyacını karşılamaktadır. Öte yandan az gelişmiş ülkelerin bazı mamur bölgeleri ve kentleri oldukça gelişmiş olmasına rağmen ülke genelinin imar düzeyi düşük olduğundan tarımsal faaliyetler ile uğraşanların ortalama verim düzeyi oldukça düşüktür. Tarım sektörü ile sanayi kesimi arasındaki karşılıklı alışveriş yetersiz olduğundan tarım kesiminin milli hasılaya ve iktisadi kalkınmaya katkısı sınırlıdır.

Gelişme kavramının tanımında kullanılan "irfan" ile toplumun tasarruf eğilimi kast edilmektedir. Bir ülkede insanlar, tasarruf eğilimi yüksekse; harcamaları ile sağlıklı ve iyi beslenebilme imkânlarına sahip iseler; o ülke insanların irfan düzeyi yüksektir. Tasarruf eğilimi yüksek olan bir ülkede fiziki sermaye hacminin artması ve emek faktörünün eğitim ve sağlık ihtiyaçlarını iyi karşılayacak yeterli yatırımların yapılması gelişme düzeyini yükseltecektir. İrfan ile bir bakıma toplumun tasarruf eğilimi düzeyi ifade edilmek istenmektedir. Yaradılış gayesini bilen, kendisiyle, doğal çevresi ve etrafındaki insanlarla ve içinde yaşadığı toplumla uyumlu olan insan irfanlı insandır.

Eğitimle irfan sahibi kılınan insan, sahip olduğu kaynakları israf etmez. Önce üretmenin erdem olduğunu; sonra ürettiğinden pay istemenin hak olduğu bilincine ulaşır. Üretebilir güç ve imkâna sahip olduğu halde üretmeden istemenin başkasının hakkını ihlal etmek olduğunu bilir. Budan dolayı eğitimle irfan düzeyi yüksek olan fertlerden oluşan toplumun tasarruf eğilimi de bu yaklaşıma göre yüksek olacaktır. Çünkü bireyler üretmenin erdem olduğunu esas alan değerlere göre eğitilmişlerdir. Bu değerlere göre üreteni Allah da toplumda sever.

İrfanlı insan, sahip olduğu kaynakları israf etmeden verimi şekilde kullanma bilgi ve eğitim düzeyi yüksek olan insandır. İrfanlı insan, kendi imkânlarını başkasına kasten zarar vermeden en verimli kullanma yetenek ve becerisine sahip insandır. Başka bir ifadeyle irfanlı insan, başkasının hakkını ihlâl etmeyen ve kendi hakkının da ihlâl edilmesine rıza göstermeyen insan olarak da tanımlanabilir (Ersoy, 2011, s.).

Bu açıklamadan hareketle;

İrfan = Toplam Ülke Nüfusu / Tüketim Harcamaları

formülünü elde ediyoruz.

Bu eşitlik, ilk bakışta hem güç anlaşılabilir hem de eleştirilere konu edilebilir. Hatta burada tüketim harcamalarının kısıtlanması ile basit bir hayat önerildiği ileri sürülebilir. Harcamaların azaltılmasının ekonominin talep cephesini aksatacağı iddia edilebilir. Aslında burada harcanabilen gelirin etkin kullanılması, toplam tasarrufu artırarak istihdam imkânlarının genişletilmesi bu formülle ifade edilmeye çalışılmaktadır. İsrafın önlenmesinin beşerî bir erdem olduğu vurgulanmak istenmektedir.

Tasarrufla doğrudan harcamalarda meydana gelen azalma yatırım harcamaları ile telafi edilmektedir. Doğrudan yapılan harcamaların azalması ekonominin genel dengesini

bozmayacaktır. Bu amaçla iktisadî bakımdan “irfan” kavramı mevcut gelirin en iyi ve verimli şekilde kullanılmasını ifade eden bir kavram olarak kullanılmaktadır.

Bize göre gerçek anlamda iktisadî gelişme, ülkenin imar ve halkın irfan düzeylerinin yükseltilmesiyle gerçekleştirilebilir. İmar olmadan kalkınma olmayacağı gibi irfansız kalkınma da süreklilik arz edemez. 2008 Küresel Ekonomik Bunalım ve Temmuz 2011’de küresel ekonomi ile ilgili baş gösteren endişeler bu “irfan” kavramı ile gündeme getirilen tasarruf eğilimin yükseltilmesinin nedenli önemli olduğu ortaya çıkmıştır. Paylaşımındaki adaletsizlikten kaynaklanan üretmeden tüketme çılgınlığının makro iktisadî dengeleri nasıl alt üst ettiğini, 21. Yüzyılın başında yaşadığımız iktisadî sorunlar açıkça ortaya koymuştur.

Bu açıklamalardan hareketler;

$$\text{İktisadi Gelişme Düzeyi} = \frac{\text{Tarımsal Hasıla}}{\text{Tarım Kesiminde Çalışan İşgücü}} \times \frac{\text{Nüfus}}{\text{Tüketim Harcamaları}}$$

eşitliği ile ifade edilebilir (A. Ersoy, 2014, s.18).

Ülkenin imar edilişi, tarımda çalışan işgücü veriminin artırılması, kişilerin irfan düzeyinin yüksekliği ise, gelirin etkin bir şekilde kullanılmasıyla ölçülebilir.

Burada gelişmeyi belirleyen imar ile irfan çarpı işaretinin (x) niçin kullanıldığı, toplama işaretinin niçin kullanılmadığı sorulabilir. Bize göre bu ilişki çarpı (x) ile ifade edilebilir. Aralarında çarpan ilişkisi bulunan x’lerden biri sıfır (0) olur ise, netice de sıfır (0) olur. İmarsız gelişme, gerçek anlamda gelişme olmadığı gibi irfansız da gelişme de toplumun huzur ve refahını yükselten gelişme sayılmaz. Hâlbuki insan merkezli gelişme, beşerî ve fiziki boyutu olan bir olgudur. Fiziki gelişme olmadan beşerî gelişme ve beşerî gelişme olmadan da fiziki gelişmeden gerçek anlamda söz edilemeyeceği aşikâr olan bir husustur. İnsanın hem fiziki hem de ruhi ihtiyaçlarının dengeli bir şekilde karşılanmasıyla insan merkezli gelişme sağlanabilir (Ersoy, 2011, s. 7).

Peygamberleri insanları tevhide davet ederek adalet bilincini geliştirmek suretiyle insanların irfan düzeyini yükselten rehber eğitimcilerdir. Onlar, insanın yaradılış gayesinin Tevhid ve adalete inanarak yeryüzünü “imar ve ıslah” etmek olduğunu insanlara öğretmişler. Kendilerine inanları eğiterek yeryüzünün imar ve ıslahın örnek rehberler olmuşlardır. Milletimizin dünya görüşü ve değer ölçülerini İslâm Dininin esasları biçimlendirmiştir. Milletimiz, tarih boyunca kendi dünya görüşü ve değer ölçülerine dayalı olarak eğitilen fertlerden oluştuğu dönemlerde bu coğrafyayı mamur kılmışlar ve kitlelerin irfan düzeyini

yükseltmişlerdir. Bundan dolayı yüzyıllar boyunca Barış (İslâm) medeniyetinin kuruluşuna öncülük etmişlerdir.

Sonuç

Geleceğin eğitimini milletimizin dünya görüşü ve değer ölçülerine göre yeniden düzenlenir ise, bu coğrafyayı mamur kılacak ve insanlarımızın irfan düzeyini yükseltecek yeni bir barış medeniyetinin inşasında öncü ve örnek bir misyon üstlenebiliriz. Batı'nın değerlerini esas alan bir eğitim sistemiyle geldiğimiz düzey ve Batı'nın içinde bulunduğu çelişkiler ortadadır. Gelinen bu noktada dünyada olup bitenleri incelemeliyiz. İlim evrenseldir. Nereden ve kimden elde ediliyorsa, elde etmeliyiz. İlimden faydalanarak sorunlarımızı kendi imkân ve şartlarımıza göre ürettiğimiz teknik ve yöntemlerle çözmeliyiz. İlim evrenseldir. Eğitim ise milli olmalıdır. Milli değerlere dayanmalıdır. Öyleyse Kuran'dan feyz alan ve Son peygamber Hz. Muhammed (a.s.) kendilerine rehber edinen Mevlana'ya, Hacı Bektaş-ı Veli'ye, Yunus Emre ve önder konumunda olan İslâm âlim ve mutasavvıflara yeniden kulak vermenin zamanı gelmiştir. Onların irfan düzeyimizi yükselten ölçülerinden faydalanarak geleceğin eğitim sistemini yeniden geliştirmeliyiz.

İktisadi gelişmenin sürdürülebilir olmasında beşerî gelişmenin nedeni önemli olduğu 20. Yüzyılın son çeyreğinde sınırlı sayıda düşür tarafından gündeme getirilmiş ve beşerî gelişme sağlanmadığı sürece iktisadî gelişmenin sürekli kılınamayacağı vurgulanmaya başlanmıştır (Emmerij, 1985, s.13- 27).

İnsanı sosyal faaliyetlerin merkezine yerleştirirsek; bütün sosyal gelişmelerin insana ne kazandırdığını ve ne tür külfet getirdiğini tahlillerimizde göz önünde bulundurmamız gerekir. İnsan emeğiyle üretim sürecine bir faktör olarak katılmaktadır. Ama insanın diğer faktörler gibi sadece bir üretim faktörü olarak kabul edilmesi gerçeğe aykırıdır. İnsan hem üretim yapan hem de kendisi için üretim yapılan bir varlıktır. O hem emeğiyle üretim faktörü işlevini yerine getirmektedir. Talebiyle de üretilen mal ve hizmetlerin tüketimini gerçekleştirmektedir. Emek hem makro iktisadî dengeyi arz hem de talep cephesinde yer almaktadır.

Yeniden geliştireceğimiz imar ve irfan eksenli eğitim ile hem iktisadî ve sosyal gelişmeye önem vermeliyiz; hem de manevi gelişmeyi sağlamaya gayret etmeliyiz. Maddî ve manevî gelişmeyi dengeli bir şekilde gerçekleştirdiğimiz ölçüde iktisadî gelişmemiz anlam ifade eder. Sürdürülebilir kılınabilir.

İnsanın yaradılış gayesini esas alan bir eğitim sistemi geliştirerek insanımızın "irfan" düzeyini yükselterek ülkemizi "mamur" kılmak suretiyle örnek ve önder bir ülkenin inşasına katkıda bulunabiliriz.

Kaynakça

- ADELMAN, Irma,(1972). *Ekonomik Büyüme ve Kalkınma Teorileri*, Çeviren: Vural Savaş, Bursa İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, N0:3, İstanbul.
- ALTAN, Mehmet,(2010). *Kent Dindarlığı*, 6. Baskı, TİMAŞ Yayınları, İstanbul.
- ARTHUR, John,(1997). "Reading and Writing Philosophy", *Morality and Mral Controversies*, Dördüncü Baskı, Prentice Hall, New Jersey, ABD.
- BERREMAN, Gerald D. (1960). "Cultural Variability and Drift in the Himalayan Hills", *American Anthropologist*, Sayı: 62, Issue, 5 Aralık 1960.
- CESUR, Resul, TEKİN, Erdal ve ÜLKER, Aydoğan,(2013). "Air Pollution and Infant Mortality: Evidence from the Expansion of Natural Gas Infrastructure", Discussion Paper No. 7179 , IZA , P.O. Box 7240, Bonn, Germany January 2013.
- DEANE, Phyllis (1994). İlk Sanayi İnkılabı, çeviren: Tevfik GÜRAN, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, X Dizi,- Sa.10a, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- DOĞANOĞLU, Muhsi, (2014). "Arı ürünleri ve Etkin Üretim Yöntemleri", [www.ariplatformu.org/.. /etkin_uretim_yontemleri.pdf](http://www.ariplatformu.org/. /etkin_uretim_yontemleri.pdf), 12.04.2014
- DUVERGER, Maurice (1971). *Politikaya Giriş*, Çeviren: TİRYAKİOĞLU, Samih, Varlık Yayınları, Faydalı Kitaplar Serisi, N0:37, İstanbul.
- ELIASMITH, Chris,(2005). "Moving Beyond Metaphors: Understanding the Mind for What It Is", *Cognition and the Brain*, The Philosophy and Neuroscience Movement, Derleyenler: BROOK, Andrew ve AKINS, Kathleen, Cambridge Üniversitesi Yayını, Cambridge.
- EMMERIJ, Louis, (1985). "The Human Factor in Development", *Human Development*, The Neglected Dimension, North South Roundtable, Derleyenler: HAQ, Khadija ve KIRDAR, Üner, North South Roundtable, Islamabad, Pakistan.
- ERBAKAN, Necmettin (2010). *Yeni bir Dünya ve Adil Düzen*, Ekonomik ve Sosyal Araştırma Merkezi (ESAM) yayını, Ankara.
- ERSOY, Arif ve AKDEMİR, Süleyman (1987). "Growing Economic Interdependency Between the North and South: A New Approach for Economic and Social Solidarity", adlı tebliğ Avrupa Konseyi ve T.C. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ortaklaşa 25-27 Eylül 1987 tarihlerinde Bolu, Abant'ta düzenlenen *Orta Öğretimde Kalkınma Eğitimi* Seminerine sunuldu.
- ERSOY, Arif (1995). *Silm Sosyal Yapılanma*, Yörünge Yayınları, No:5, İstanbul.
- ERSOY, Arif, (2011). "Human Development and Education in Islam: İrfan", bu tebliğ, University of Sciences of Malaysia tarafından Penang Adası, Paradise Sandy Beach Resort Hotel' de düzenlenen "*Decolonising Our Universities: the Multiversity*" konulu konferansta sunulmuştur. Penang/Malezya, 27-29 Haziran 2011.
- ERSOY, Arif (2014). "İktisadi Gelişme Ve Eğitim: İrfan- İmar Eksenli Eğitim", Editörler: Kamil TÜĞEN ve Asuman Altay, *Prof. Dr. Fevzi Devrime' e Armağan*, Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, İzmir.
- ERSOY, Arif (2015). "Medeniyetimizin Dayandığı Dünya Görüşü ve Değer Ölçüler: İnsan Merkezli Yeni bir Medeniyetin İnşa Felsefesi", başlıklı bu tebliğ, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimler Fakültesi, Felsefe Bölümü tarafından 13-15 Kasım 2015 tarihlerinde Ankara'da düzenlenen *Felsefe Şurası: İmkânlar, Sorunlar ve Çözüm Önerileri* etkinliğinde sunulmuştur.